

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROS

Országos Orvostudományi Információs Intézet
és Könyvtár, Budapest

1990
30. évf.

1

L SZ. 157/10

A Z
O R V O S I K Ö N Y V T Á R O S

Medical Librarian

1990

30. évf.

1. szám

ORSZÁGOS ORVOSTUDOMÁNYI INFORMÁCIÓS INTÉZET ÉS KÖNYVTÁR

Budapest

Szerkesztő:

dr. BENDA Mária
KOVACS Katalin

Szerkesztőség:

Országos Orvostudományi Információs
Intézet és Könyvtár hálózati és
módszertani osztály
Budapest, VIII.Szentkirályi u. 21.
1444 Pf. 278
Tel.: 138-4133; -4333; -4533.

Számunk munkatársai:

Dr. BENDA Mária, az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár munkatársa, Budapest; BERECS Katalin, az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár módszertani instruktora, Budapest; Jiri DRBÁLEK, az Ústav Vedeckých Lekarských Informací főosztályvezetője, Prága; ERDEINÉ TÖRŐCSIK Katalin, a Kenézy Kórház Orvosi Könyvtárának vezetője, Debrecen; FEKETE Tamás, a BIOGÁL Gyógyszergyár munkatársa, Debrecen; FREISINGER Jenő, az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár főmunkatársa, Budapest; Ulrich HOFFMANN, a Zentralbibliothek der Medizin főmunkatársa, Köln; dr. KOLTAY Tibor, az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár főmunkatársa, Budapest; Zuzana SIMOVICOVA, az Ústav Vedeckých Zdravotnických Informací igazgatóhelyettese, Pozsony; SOMOGYI Béláné, a Debreceni Orvostudományi Egyetem Kenézy Könyvtárának munkatársa, Debrecen; TEREBESSY Ákos, az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár főigazgatóhelyettese, Budapest; dr. VIRÁGOS Zsoltné, a Debreceni Orvostudományi Egyetem Kenézy Könyvtárának igazgatója, Debrecen.

HU ISSN 0030-6010

Felelős kiadó: dr. Fedinecz Sándor

Készült: az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár Sokszorosító osztályán.

Felelős vezető: Selmeci Nándor

Pld.sz.: 300 B/5, Budapest, 1990

T A R T A L O M

	Oldal
Szerkesztőségi közlemény	3
FREISINGER Jenő: Hogy állnak a katalógusok? Hálózati tapasztalatok és tanulságok.....	5
BERECZ Katalin: Lehetnek-e rentábilisak a könyvtári szolgáltatások?	15
HOFFMANN, Ulrich: A Zentralbibliothek der Medizin. Egy központi szakkönyvtár szervezete és feladatai	19

K o n f e r e n c i á k - é r t e k e z l e t e k

Információ az egészségért. Az orvosi könyvtárosok és orvos-tanácsadók 16. tájértekeztetén elhangzott előadások.
Debrecen, 1989. július 2-4.

TEREBESSY Ákos: Az információfelhasználás hatékonyságának növelése a szociális- és egészségügy területén	33
VIRÁGOS Zsoltné: Milyen lehetőségeket nyújthat az Európai Közösség meghirdetett könyvtári programja az orvosi könyvtáraknak	43
ERDEINÉ TÖRŐCSIK Katalin - FEKETE Tamás: Mire és hogyan használjuk a MICRO-ISIS programot?	51
SOMOGYI Béláné: Rejtvény-e a számítógép? Kezdeti problémák a számítógép könyvtári alkalmazása során	59
SIMOVICOVA, Zuzana: Könyvtári és információs szolgáltatások a szlovák egészségügyben	67
DRBÁLEK, Jiri: Az orvosi-biológiai információ jelenlegi irányzatai a Cseh Köztársaságban	73

Tanulmányutak - utibeszámolók

BENDA Mária:	Beszámoló az európai orvosi könyvtárak és tájékoztató intézetek 1988. november 2-6-án, Bolognában megtartott konferenciájáról	77
--------------	---	----

Referátumok - szemlék

Desmarais, N.:	The librarian's CD-ROM handbook. /CD-ROM kézikönyv könyvtárosoknak. Ism.: KOLTAY Tibor/	87
The world's great libraries. /A világ nagy könyvtárai.	Ism.: KOLTAY Tibor/	89
Közlemények - hírek		95
In memoriam Egry Tamásné		96
Szerzői útmutató		97

C O N T E N T S

E d i t o r i a l

Jenő FREISINGER: How do catalogues stand? Network experiences and lessons	5
Katalin BEREZ: Can library services be profitable?	15
Ulrich HOFFMANN: The Central Library of Medicine, Cologne. Tasks and organization of a central special library	19

C o n f e r e n c e s - m e e t i n g s

Information for health. Lectures held at the 16th conference of medical librarians and advisors, 2-4 July, 1989, Debrecen, Hungary.

Ákos TERECESSY: Increasing efficiency of information utilization in the field of health and social affairs	33
Márta VIRÁGOS: What possibilities can be provided by the library program of the European Community for medical libraries.....	43
Katalin ERDEI-TÖRÖCSIK - Tamás FEKETE: Function and use of Microsis program	51
Katalin SOMOGYI: Is the computer a riddle? Initial difficulties in applying computers in library processes.....	59
Zuzana SIMOVICOVA: Structure of library and information services in the Slovakian health care system	67
Jiri DRBÁLEK: Current tendencies of medico-biological information in the Czech Republic	73

S t u d y t o u r s

Mária BENDA:	Report on the conference of EAHIL held in 2-6 November, 1988, Bologna, Italy	77
--------------	---	----

A b s t r a c t s a n d r e v i e w s

Desmarais,N.:	The librarian's CD-ROM handbook. /Abstract by Tibor KOLTAY/	87
The world's great libraries	/Abstract by Tibor KOLTAY/	89
N e w s		95.
O b i t u a r y		96

SZERKESZTŐSÉGI KÖZLEMÉNY

Tisztelt Olvasó! Kedves Kollégák!

Az orvosi könyvtáros olyan publikációs fórum kíván lenni, amely nemcsak az OIK lapja, nem csupán a magyar orvosi könyvtárosok és orvostanácsadók folyóirata. Lapunk a magyar és nemzetközi orvosi, egészségügyi, szociális könyvtárügy és információ területéről a legszélesebb skálán szeretne írásokat közölni, ezért mindnyájukat arra biztatjuk, hogy ragadjanak tollat - pontosabban üljenek írógépük elé - és irjanak ennek a területnek elméleti kérdéseiről, vagy adják át gyakorlati munkájuk tapasztalatait, számoljanak be külföldi tanulmányutjaikról.

Meghatározó a téma, nem pedig a szerző személye, azaz intézményi hovatartozástól függetlenül, mindenkitől várunk cikkeket. A cikkek elkészítéséhez segítséget nyújt a Közlemények-hirek rovat után következő "Szerzői Utmutató". Az ott leírtak betartásával a szerkesztők munkáját segíthetik.

Küldjék hát bátran a kéziratokat.

Folyóiratunk 30. évfolyamát azzal a reménnyel indítjuk utnak, hogy egyre több kollégánk irásával találkozhatunk már az idén Az orvosi könyvtáros hasábjain.

HOGY ÁLLNAK A KATALÓGUSOK?
HÁLÓZATI TAPASZTALATOK ÉS TANULSÁGOK

FREISINGER Jenő

Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár
Budapest

A könyvtáros szakfolyóiratok és hálózati hiradók majdnem kellő rendszerességgel beszámolnak a feldolgozó munkában talált fogyatékoságokról, néha humorosnak szánt, máskor tragikusan siránkozó hangon ostorozzák a feldolgozó könyvtárosok jószándéktól vezérelt csetlés-botlásait a katalogizálás terén.

E tevékenység mindenfajta honi szabályozástól függetlenül folyt, s minden alkalommal meg lehetett állapítani: ahány könyvtár, annyi feldolgozás, ahány könyvtáros, annyi "elv", jellemző a bölcs és a tul megfontoltnak nem mondható gondolatok keveredése.

Nem sajtósan magyar jelenségről van szó. E folyamatok a világ bármely részén játszódhatnak, tényleges egység pedig csak ott jön létre, ahol az adatcsere, az adatszolgáltatás, a központi számítógépes feldolgozás azt megköveteli. Doralyn Hickey /1/ a könyvek számbavételével kapcsolatban óvatosságra, a tapasztalatok felhasználására intett, és azt is csokorba gyűjtötte, milyen hibák, eltérések fordulnak elő az egyes könyvtárak gyakorlatában. Aline Soules /2/ is számolt az új rendszerből fakadó fogyatékoságokkal: a következetlenségek, a nem kompatibilis számítógépes programok ismeretében a katalogizálás színvonalának csökkenését állapította meg. Megítélése szerint a nemzetköziség nagy gondolatától pedig távolabb állunk, mint valaha.

/1/ Hickey, Doralyn J.: Bibliographic control in theory = IFLA Journal. 6. vol. 3. /1980/. 234-241. p.

/2/ Soules, Aline: The deterioration of quality cataloging = Library Journal. 108. vol. 1. /1983/. 27-29. p.

Annak ellenére, hogy az OIK sokat tett annak érdekében, hogy az ISBD-kre épülő szabványokat megismertesse, a hálózaton - és talán az országon - belül azt kell megállapítanunk, hogy ugyanazonok a gyermekbetegségeken esünk át, melyek elemzését fejlettebb könyvtárüggyel rendelkező országokban már elvégezték. Meg kell azonban jegyeznünk, amíg a dolgozó teljesítményétől függetlenül ugyanabban az elbírálásban részesül; amíg a magas színvonalu munkának nincs becsülete, addig hiába a könyvtárkezelői és továbbképző tanfolyamok sora, hiába a feldolgozó munka kérdéseivel foglalkozó publikációk garmada, hiába a hálózati utmutató, a tevékenység színvonala a könyvtáros tisztés hozzáállásán mulik elsősorban. Föltételezhetjük azt is, hogy a könyvtárosok meglehetősen leterheltek, és nem marad idejük a látszólag nem sürgős katalogizálásra.

Ha most áttekintjük a hálózatunkban tapasztalt fogyatékoságokat, azt nem a könyvtárosok pellengérre állításának céljával tesszük, hanem azért, hogy megismerve a föltárt hiányosságokat, maguk a könyvtárosok döntsenek katalogizálási gyakorlatuk megváltoztatásáról. Döntéshozatal előtt azonban szükségesnek látjuk a személyes vagy csoportos konzultációt, amire az OIK hálózati és módszertani osztálya minden erejével törekedni fog.

Valamilyen, sokszor jól érthető megfontolásból a könyvtárosok szándékosan eltérnek a szabványok előírásainak alkalmazásától. Például a bibliográfiai leírás első adatcsoportjában nem közlik a szerző/k/ nevét, csak a címfejben - besorolási adatként. Tul azon, hogy az azonosítás funkciójának ez az eljárásmód nem felel meg, kifogásolható még, hogy ha a név hiányosan irandó a bibliográfiai leírás adataként, besorolási adatként is hiányos, mert a névalak kiegészítésére nem kerül sor. Sokszerzős mű leírásakor besorolási adat közlésekor az [et al.] rövidítéssel találkozunk. Ezen írásmód még azt a kérdést is fölveti, tisztában van-e a feldolgozó a fötéttel és a közreműködői melléktétel közötti különbséggel. Maga a hibás leírás katalogusszerkesztési pontatlanságokat enged feltételezni.

Igen sok az önkényeskedés az egyezményes jelek használatában. Nemzetközi egység e téren nincs, de ne feledkezzünk meg arról, hogy van egységes hazai gyakorlat, amitől teljesen fölösleges eltérni. Sokan kezdenek új sort egyezményes jellel, sokan nem hagy-

nak ki szöközt, vagy fölöslegesen hagynak ki, sokan választják el a . - jelpárt. Szabványos jel az írógépen nem lévén, sokan alkalmaznak helyette más jelet. A nem főforrásból származó adat így gyakran kerül kerek zárójelbe, a sorozat adatcsoportja ellenben dönt vonal közé. Ha már ugyanis fölrugatott a szabály, még azt is fölöslegesnek tartják, hogy a sorozati adatok felismeréséhez szükséges egyezményes jeleket alkalmazzák.

Az egyes adatcsoportok írásakor is megfigyelhetünk általános hibákat.

A szerzőségi adatok írásakor előfordul, hogy az első adatot / /dönt vonal/ helyett . /pont/ előzi meg, és igen gyakori az, amikor az azonos funkciójú adatok közé vessző helyett pontosvessző kerül, vagy fordítva: különböző funkciójú szerzőségi adatokat csak vessző tagol.

E hiba folytatódik a megjelenési adatok csoportjában, ahol a megjelenés helyei vagy a kiadók nevei közé vessző kerül. Igaz, elegendő lenne, ha ezen adatok közül csak egyet közölnénk, az adatelhagyást pedig megfelelő módon jelölnénk. A kiadó nevének írásakor elegendő csak az elnevezést vagy a családnevet leírni, a keresztnev, a cégre utaló kifejezés megadása fölösleges /pl. Georg Thieme Verl. helyett: Thieme/.

A terjedelemdatokat magyarul közöljük. Az oldalak, a lapok, a hasábk és a táblák számát ezzel szemben - megengedetten - latin nyelvű bibliográfiai kifejezések rövidítéseivel adják meg. Összevont adatot ez esetben úgy írunk le, hogy a bibliográfiai kifejezés a számozást megelőzi /pl. p. 284-301./, amit viszont igen kevesen alkalmaznak. Néhányan nem közlik a melléklet tényét.

Akik nem törekszenek arra, hogy a bibliográfiai leírás azonosító és rendező adatai elváljanak, a sorozatcímét és a sorozat szerzőségi adatát nagybetűvel írják. Bizonytalanságot tapasztaltunk a sorozatszám írásakor is. A szám típusát jelző kifejezést hol rövidítés nélkül, hol rövidítve, hol a sorozati szám előtt, hol után közlik. Holott a legegyszerűbb eljárás az, ha e kifejezést le sem írjuk.

A megjegyzések idegen nyelvű könyv esetében gyakran idegen nyelven történnek, noha ezen közlések a katalógus nyelvén adandók meg. Általában hiányzik a személynevek és a testületi nevek kiegészítése akkor, amikor azok hiányos formában találhatók a megfelelő adatcsoportban.

Több kiadó ISBN-jét helytakarékosági céllal fölösleges leírni, bibliográfiai adatként elégséges egyetlen számot megadni. Nem szükséges a kötés és az ár közlése sem. Az utóbbi elhagyása azért is indokolt, mert a beszerzési árat bizonyos nyilvántartásokon /könyvkártya, raktári lap/ egyébként is föl kell tüntetni, a könyvtáros és a könyvtárhasználó számára pedig ez az ár tűnik lényegesnek - egyéb adatként leírva.

Elég sok a hiba a többkötetes könyvek leírásakor. Előfordul, hogy a kötétjelzést alcimként közlik, megesik, hogy a kötétjelzés után a kötetcimet nem jelzi vessző. A kötétjelzést vessző követi kötetcim előtt, dőlt vonal szerzőségi adat előtt és pont-gondolatjel más adatcsoport előtt. Több könyvtár készít úgy monografikus leírást, hogy a megjelenési adatok csoportját pontosvessző után a gerincméret követi. Az alaki hibák óhatatlanul tartalmiakkal járnak. Nem egyszer alcimnek vagy sorozatcímnek tekintik a kötetcimet, van olyan eljárás is, amikor főcímmé válik a kötetcim. Ezen esetekben természetesen a szerzőségi adatok sem találják helyüket. Bizonytalanság esetén célszerű lenne segédeszközöket igénybe venni.

Bizonyos helytakarékosági célokból több hiányosság fakad. Általános eljárás, hogy ha az egyéb névelemek egybetűs rövidítését közli a könyv és ennek nyomán a bibliográfiai leírás, e betűk írásakor a szóköz elmarad. Ezen eljárás áttekinthetetlenné teszi az adatközlést, túl azon, hogy a magyar helyesírás szabályainak sem felel meg. Még nagyobb baj ellenben, ha az adatkiegészítésre nem kerül sor. Holott megjegyzésként vagy a besorolási adatnak szánt helyen erre lenne mód. Hasonlóan elmarad egyes mozaikszavak, testületi név-rövidítések feloldása. Ritkán tüntetik föl a testületi szerzőt, még ritkábban a konferenciákat. A konferenciák esetében ennek következtében a kiadvány összeállítóját tekintik a főtétel első besorolási adatának.

Egyéni megoldások mutatkoznak a transliterálás terén is. Vannak, akik a régi szabványt, vannak akik az új szabvány országunkban és hálózatunkban nem alkalmazott előírásait követik.

Találkozhatunk a nyelvismeretből fakadó pontatlanságokkal is. Ilyenkor pedig nem lenne szégyen szótárhoz vagy a nyelvet ismerő kollégához fordulni. Egyes szabványok, módszertani segédletek is felhasználhatók.

A szabvány hiánya okozhatja a bibliográfiai kifejezések rövidítésében tapasztalható különbözőséget.

Feldolgozó munkánkat a gazdaságosság, a szakszerűség és a célszerűség elvei határozzák meg. Mindig csak annyi bibliográfiai adatot írjunk le, amennyire szükség van, de minden adatot írjunk le, amit katalógusszerkesztési céljaink megkövetelnek. A katalógustétel nyújtson kellő tájékoztatást, és legyen mindig visszakereshető. Ahol sokszorosítási nehézségek vannak, ott megfelel, ha csupán az alaptétel tartalmazza a könyvtár által szükségesnek tartott adatokat, a többi tételen elegendő csak a besorolási adatokat és az, egyéb adatokat föltüntetni.

A feldolgozó munka követelményeinek nem ördögösség eleget tenni. Példa erre Budapest tucatnyi, Balatonfüred, Debrecen, Eger, Gyöngyös, Győr, Kecskemét, Nyíregyháza, Siófok, Szeged és Veszprém orvosi-egészségügyi szakkönyvtára.

PÉLDÁK

1.

¹ Immunologie der menschlichen Reproduktion / ² Hans Donat. -

³ Leipzig : VEB G. Thieme, 1987. - 160 p. + 4 t.l. : ill. ;
22 cm. -
⁵

(Moderne Gynäkologie)
⁶

1. Hiányzik a főtétel első besorolási adata a címfejből.
2. A szerzőségi közlésre szöveghűen kerül sor.
3. A kiadó nevének cégre utaló kifejezése, valamint a keresztnév első betűje nem kell.
4. A táblák számát vessző - nem pluszjel - után közöljük. Mivel mindkét táblaoldal illusztrált, nem táblalapot adunk meg. A táblalap latin bibliográfiai kifejezése tabulafolio. Ha az oldalak számát latin nyelven adjuk meg, a táblákét is latin nyelven közöljük.
5. A sorozat adatcsoportját nem új bekezdésben kezdjük írni.
6. Hiányzik az ISBN.

Helyesen:

DONAT, Hans

Immunologie der menschlichen Reproduktion / von Hans Donat. -
Leipzig : Thieme, 1987. - 160 p., [8] t. : ill. ; 22 cm. - (Moderne
Gynäkologie)

ISBN 3 7404 0006 4

2.

¹ INTENSIVE care and monitoring of the neurosurgical patient.
² vol. ed. A. M. ³ LÄNDOLT

⁴ - Basel [etc] : Karger, 1987. - xiv,⁵309 p. ill. - ⁶ (PROGRESS IN
NEUROLOGICAL surgery ; 12.)

ISBN 3-8055-4414-6

1. A főcímnek csak az első betűjét írjuk nagybetűvel.
2. Az első szerzőségi adat egyezményes jele a dönt vonal.
3. A bibliográfiai leírás szerzőségi adatát nem írhatjuk nagybetűvel. A besorolási adat leírásának más módja van. Ebben a formában a szerkesztő nevét egyébként sem adhatjuk meg, mivel az egyéb névelemeket csak a kezdőbetű jelzi.
4. A megjelenési adatokat folyamatosan írjuk, egyezményes jellel nem kezdünk új sort.
5. A terjedelemadatok között szóközt kell hagyni, a megfelelő egyezményes jeleket alkalmazni kell.
6. A sorozatcím első szavának csak első betűjét írjuk nagybetűvel.

Helyesen:

Intensive care and monitoring of the neurosurgical patient / vol.
ed. A. M. Landolt. - Basel [etc] : Karger, 1987. - xiv, 309 p. :
ill. - (Progress in neurological surgery ; 12.)

ISBN 3-8055-4414-6

Mt.: Landolt, Alex M. /szerkesztő/

LAER, von¹ Lutz

Frakturen und Laxationen im Wachstumsalter / Lutz von Laer.²

- Stuttgart,³ New York : Geor⁴gh Thieme, 1986. - IX, 299 p. :
ill. ; 23 cm.⁶ -

ISBN 3-13-674301-6

⁷mű. : 2691.- Ft

1. A névelőzék az eredeti sorrendben követi az egyéni nevet.
2. A megjelenési adatokat nem kezdjük új sorban, kivált nem a pont gondolatjel elválasztásával.
3. A megjelenés helyeit nem vesszővel tagoljuk, A további székhely jelölésére a pontosvessző szolgál.
4. A kiadó keresztnév eleme szükségtelen.
5. Az oldalszámot a könyv közlése szerint adjuk meg.
6. Ha új sorban írjuk a terjesztési adatokat, a pont gondolatjel nem irandó ki.
7. A kötés és az ár adata folyamatosan irandó, bár hálózatunkban fölöslegesnek tartjuk. A műanyagkötés rövidítése egyébként "mak". A forintérték nem azonosító adat.

Helyesen:

LAER, Lutz von

Frakturen und Laxationen im Wachstumsalter / Lutz von

Laer. - Stuttgart ; New York : Thieme, 1986. - ix, 299 p. : ill ;
23 cm

ISBN 3-13-674301-6

4.

¹Peptides and proteases / editors² R.L. Schonen and A.
Bath. - 1³st ed. - Oxford⁴ : Pergamon⁵, 1987. - ix, 294 p.⁶

Advances in the biosciences, ISSN 0665-3446 v. 65/

⁷ISBN 0-08-035726-1

1. Besorolási adatként és címadatként is hiányzik a konferencia neve.

2. A személynév egyéb névelemeinek rövidítései között szóközt hagyunk.
3. Az első kiadás ténye nem lényeges információ, közlése indokolatlan.
4. Vagy valamennyi megjelenési helyet kiirunk, vagy jelezzük az adatelhagyást.
5. Ha a kiadó nyomda, az erre utaló kifejezést közöljük.
6. A sorozati adatokat nem új sorban dőlt zárójelben adjuk meg, az egyezményes jeleket feltüntetjük. A sorozat típusát jelző kifejezés elhagyható, a szám sorszámváltát ponttal jelezzük.
7. Érdeemes a bibliográfia tényét közölni.

Helyesen:

International Meeting on the Molecular and Cellular Regulation of Enzyme Activity (2) (1986) (Halle)

Peptides and proteases : Recent advances : Selected papers pres. at the 2nd International Meeting on the Molecular and Cellular Regulation of Enzyme Activity in Halle, German Democratic Republic, on August 17-23 1986 / eds. R. L. Schonen and A. Bath. - Oxford ; New York : Pergamon Press, 1987. - ix, 294 p. : ill. - (Advances in the biosciences, ISSN 0665-3446 ; 65.)

Bibliogr. fejezetenként

ISBN 0-08-035726-1

5.

¹ÁRVAY Attila [et al.]

Sebészet / Szerk. ²Stefanics János. - 3. kiad. - Bp. : Medicina ; ³24 cm

Egyetemi tankönyv

ISBN 963 241 501 9

2., részletes sebészet / ⁴[írták Árvay Attila et al.]. - 1986. - 812 o. : ill.

ISBN 963 241 500 0

1. A kötet közreműködői adata nem lehet az első fő tétel első besorolási adata. Besorolási adatként az et al. értelmetlen.
2. A szerzőségi adat csak kötetadat. A szerzőségi közlést kisértével kezdjük írni.

3. A méretadat a következő adatszoportba kerül.
4. A kötet címet nagybetűvel kezdjük írni. Hiányzik a kötet első szerzőségi adata.

Helyesen:

Sebészet. - 3. kiad. - Bp. : Medicina. - 24 cm

Egyetemi tankönyv

2., Részletes sebészet / szerk. Stefanics János ;

[írták Árvay Attila et al.] - 1986. 812 o. : ill.

ISBN 963 241 500 0

Megjegyzés: Monografikus leíráskor nem kötelező a könyv ISBN-jét feltüntetni.

HOW DO CATALOGUES STAND?
NETWORK EXPERIENCES AND LESSONS

Jenő FREISINGER

When regulating the processing work the difficulties could have been avoided in Hungarian library practice being familiar with international experiences. Series of publications and post-graduate courses proved vain attempts, in many cases the libraries apply particular solutions:

- they disregard use of heading,
- they disregard rules of transliteration,
- they do not apply the conventional symbols or apply them individually,
- they do not apply abbreviations or they make it contrary to the standard,
- they select main title occasionally from the book-, volume- or series title, and so on.

Though differences still occur, several libraries were succesful in the consequent application of standards, at the same time they could answer to local demand, too. The typical errors are shown in examples.

LEHETNEK-E RENTÁBILISAK A KÖNYVTÁRI SZOLGALTATÁSOK?*

BERECZ Katalin

Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár
Budapest

A könyvtárak 1945 után az állami költségvetésből finanszírozott szolgáltató intézményekként működtek, illetve működnek mind a mai napig. Az utóbbi évek romló gazdasági helyzete azonban új kihívást jelentett a könyvtárak számára is. Reálértékét tekintve csökkent az állami támogatás mértéke és ezt valamilyen forrásból pótolni kellett vagy kellett volna. Ekkor merült fel a kérdés, ilyen körülmények között is fenn lehet-e tartani az ingyenes vagy közel ingyenes könyvtárhasználat elvét. A válasz egyértelműen nem, azzal a kiegészítéssel, hogy az alapszolgáltatásokat továbbra is ingyenesen kell a felhasználók rendelkezésére bocsájtani.

Sorolhatnánk korunk elkoptatott közhelyeit: információrobbanás, az információ és az általa szerzett tudás hatalom, az információ áru. Itt álljunk is meg. Ha az információ áru, akkor értéke és ára is van. Így kézenfekvő a következtetés: amennyiben a felhasználó profitál a kapott információból, akkor hajlandó fizetni is érte. A kérdés az, hogy milyen információért és mennyit? Erre a kérdésre a választ az "információs piac" kereslet-kinálat törvényei fogják megadni.

A könyvtárak természetesen továbbra sem adhatják fel azt az elvüket, mely szerint az alapszolgáltatásaikat ingyen, illetve nominális áron nyújtják a felhasználóiknak. Melyek ezek a szolgáltatások? Ezt a kérdést a fejlődő technika tükrében újra, és újra felül kell vizsgálni. Pillanatnyilag a következőkről lehetne szó: helybenolvasás, lemez, kazetta, dia, video helybeni használata, hagyományos dokumentumok kölcsönzése, könyvtárközi kölcsönzés, felvilágosítás, tájékoztatás, referenz szolgáltat.

* A címben feltett kérdésre adható válaszok többfélék lehetnek. A cikk néhány megállapításával bizonyára lehetne vitatkozni, egyes részkérdéseket pedig részletesebben ki lehetett volna fejteni. S hogy ezt nem tettük, annak elsősorban az az oka, hogy a cikket vitaindítónak szánjuk, s várjuk a kollégák reagálását. /a szerk./

A többi, az alapszolgáltatás kategóriájába nem tartozó, magasabb színvonalu szellemi munka befektetését, illetve korszerűbb technikai apparátust igénylő szolgáltatás árát egyre inkább a piacnak kell meghatároznia. Ezeknek a szolgáltatásoknak az ára kezdetben viszont magas lesz.

Melyek ezek a szolgáltatások? Elsősorban a számítógépes irodalomkutatás retrospektív és kurrens formáit /az online és az SDI szolgáltatást/ értem ez alatt, de ide tartoznak a CD-ROM technikai bevezetésére épülő szolgáltatások, valamint a nem hagyományos hordozókon lévő dokumentumok /videokazetták stb./ kölcsönzése is.

Mindezen szolgáltatások ára pillanatnyilag is magas, ezért viszonylag kevesen tudják igénybe venni azokat. Természetesen a technika fejlődésével ezeknek az ára is csökkeni fog, s akkor mind többen tudják majd igénybe venni a számítógépes irodalomkutatásokat is, melyek hatékonysága a tapasztalatok szerint jóval nagyobb a hagyományosénál.

Az információs dömpingben létrejött szolgáltatások harmadik csoportját a különböző kiadványok alkotják. Ide tartoznak a hagyományos témafigyelések, gyorsindexek, referáló lapok, szaklapok. Ezeknek a kiadványoknak az ára kell, hogy tükrözze a befektetett szellemi munkát, valamint az előállítási költségeket is. Amennyiben egy kiadvány nagy népszerűsége tesz szert, akkor lehet azon gondolkodni, hogy az önköltségen felül valamennyi tisztességes hasznot is hozzon az előállító intézménynek.

A felsorolt példák alapján nyilvánvalóvá válik, hogy azok az intézmények tudnak hasznot is hozó bevételekhez jutni, amelyek lépést tudnak tartani a technika fejlődésével, és a lehető legnagyobb mértékben veszik figyelembe a felhasználók igényeit, s azt a minél változatosabb formában és szinten igyekezzenek kielégíteni.

Igy a Máté-effektus egyre inkább érvényesül, hiszen minél nagyobb egy könyvtár állománya, és minél több pénzt tud a költségvetésből fejlesztésre fordítani, annál több lehetőség kínálkozik számára az információs igények kielégítésére, s így tud többletbevételekhez jutni, amit fejlesztésre fordíthat. Ezzel szemben a kis és közepes könyvtárak, amelyek nem rendelkeznek saját erőforrásokkal, olvasói igényeinek kielégítése érdekében mind gyakrabban lesznek kénytelenek a nagy könyvtárakhoz fordulni, s szolgáltatá-

saikat megfizetni magas áron is, így mindenképpen lemaradnak a felhasználók megnyeréséért folytatott versenyben és egyre kevesebb pénzük lesz fejlesztésre. Hogyan lehetne ezt a lemaradást mérsékelni? Erre kész recept nem áll rendelkezésünkre.

Ezért érzem szükségesnek, hogy együtt gondolkodjunk el ezeken a problémákon és közösen alakítsuk ki a lehetséges megoldásokat.

CAN LIBRARY SERVICES BE PROFITABLE?

Katalin BERECS

The article raises questions that are very topical in the recent economical circumstances.

The basic services, as loan or reading should have to remain free of charge but the prices of other library and information services will certainly be formed by the information market. The libraries should have to prepare themselves for this situation.

There is less and less money for developing library and information services, even for holding the recent levels of them. The so-called Mathe-effect appears more and more. What may and should be done by smaller libraries that are often struggling for their existence in these conditions? This question cannot be answered uniformly. The possible solutions can be given according to local interest.

A ZENTRALBIBLIOTHEK DER MEDIZIN
EGY KÖZPONTI SZAKKÖNYVTÁR SZERVEZETE ÉS FELADATAI

Ulrich HOFFMANN
Zentralbibliothek der Medizin
Köln

A Zentralbibliothek der Medizin /Központi Orvosi Könyvtár/, mint a négy központi szakkönyvtár egyike, a Német Szövetségi Köztársaságban azok közé a könyvtárak közé tartozik, amelyek az országos szakirodalmi ellátásért felelősek. Egy sor olyan könyvtár mellett, amelyeknek feladata, hogy egy vagy több szakterület irodalmát átfogóan gyűjtse és amelyek állományait régiójukon kívül is rendelkezésre bocsátják /ezek az un. Külön gyűjtőkörű könyvtárak, Sondersammelgebietsbibliothek/, a Német Szövetségi Köztársaságnak vannak un. központi könyvtárai /Zentrale Fachbibliothek/, amelyek a műszaki, a közgazdaság- a mezőgazdasági és az orvostudományok területén nemzeti könyvtári feladatokat látnak el.

A Zentralbibliothek der Medizin 1969-ben az Universitäts- und Stadtbibliothek Köln /Kölni Városi és Egyetemi Könyvtár/ orvostudományi részlegéből jött létre, amely már addig is az orvostudományi gyűjtőkör könyvtára volt.

Ennek a könyvtárnak pedig a Bibliothek der Akademie für Praktische Medizin /Gyakorló Orvosi Akadémia Könyvtára/ az elődje, amelyet 1908-ban alapítottak. A Zentralbibliothek der Medizin és a Bibliothek der Medizinischen Abteilung közös elhelyezésben és szervezetben látják el eltérő feladataikat.

Amíg a Zentralbibliothek der Medizin feladata az országos szakirodalmi ellátás, addig a Medizinische Abteilung der Universitäts- und Stadtbibliothek Köln a város egyeteme orvosi fakultásán kb. 3500 hallgató és kb. 600 oktató irodalmi és információs igényét elégíti ki. Ez a kettős feladat visszatükröződik a könyvtár finanszírozásában is. Az egyetemi könyvtár részét képező orvosi részt leget Nordrhein-Westfalen tartomány tartja fenn, a központi könyvtárt a szövetségi kormány és a tartományok finanszírozzák.

Országos feladatok

A Zentralbibliothek der Medizin az egyetemi könyvtár szükségleteit messze meghaladó mennyiségben szerez be biomedicinális szakirodalmat és egyéb információs eszközöket, melyeket az érdeklődőknek könyvtárközi kölcsönzés keretében bocsátja rendelkezésre.

A könyvtár - a szabványok kivételével - a teljesség igényével gyűjti a német nyelvű orvosi szakpublikációkat. A beszerzés elvei különbözőek a monográfiák és a folyóiratok esetében. Míg monográfiákat tulajdonképpént német és angol nyelven szerzünk be, a folyóiratokra nem érvényes ez a korlátozás. Fontos folyóiratokat minden nyelven előfizet a könyvtár. Az új folyóiratok beszerzésénél a szakágazatok megfelelő lefedése mellett döntő kritérium az orvosi bibliográfiák /Index Medicus, Excerpta Medica/ és az adatbázisok /Medline, Embase/ elemzése. A könyvtár ezenkívül igyekszik az un. szürke irodalom /kongresszusi anyagok, jelentések, hivatalos iratok/ beszerzésére is.

Helyi feladatok

A könyvtárnak el kell látnia egy kari, egyetemi-klinikai könyvtár feladatait is. Ez a következő munkákat jelenti: az irodalom beszerzése és szolgáltatása az oktatás és kutatás számára, referenz-szolgálat és másolatszolgáltatás. Az irodalom kölcsönözhető, vagy helyben olvasható. Kivételt képeznek a folyóiratok, amelyek nem kölcsönözhetők, de szabadon hozzáférhetők minden olvasó számára és a másolási lehetőség is megvan.

Ezen a téren a kettős feladat nehézségei különösen kiütkeznek. Egyrészt a helyi felhasználó számára szabad hozzáférést kell biztosítani minden meglevő irodalomhoz, másrészt azonban az irodalomnak rendelkezésre kell állnia a külső kérések teljesítése céljából. Nem mindig könnyű ezen a téren kompromisszumos megoldásokat találni, mivel az intenzív helyi használat veszélyezteti az állományt.

A könyvtár elhelyezése

A Zentralbibliothek der Medizin két épületet foglal el a kölni egyetem klinikai negyedében.

Az olvasói területek és az igazgatóság az 1973-ban átadott un.

LFI /Lehre, Forschung, Information; Oktatás, Kutatás, Információ/ épületben található. A feldolgozó osztályok /katalogizálás, szerkesztés stb./ hely hiányában a szomszédos oortopédiai klinikán helyezkednek el. Az ezáltal felszabadult teret kétemeletes polcok beállításával a könyvek elhelyezésére tudtuk felhasználni.

A következő évekre tervbe van véve egy kb. 4700 m² alapterületű kiegészítő épület építése. Az azzal együtt létrejövő raktári terület kb. 2020-ig lenne elegendő.

A könyvtár szervezeti felépítése

A könyvtár hét osztályra oszlik: általános adminisztráció, szerkesztés, kongresszusi iroda, katalogizálási, szakozási, információs és a felhasználói osztály, amelyeket a következőkben legfontosabb funkcióikkal röviden bemutatunk.

Általános adminisztráció

Ez az osztály látja el a könyvtár különböző vezetési és koordinációs feladatait. Ide tartozik a gazdasági és a személyzeti munka, valamint a könyvtár tag értelemben vett képviselte a nyilvánosság előtt, a felhasználóképzés, az építési ügyek, koordináció a könyvtár és az egyetemi intézetek között.

A személyzeti adminisztráció a könyvtár 72 munkatársáért /1987 végi helyzet/, ezen belül az egyetemi-városi könyvtár orvosi részleg 16 munkatársáért felelős. Az 1987. évi bérelőirányzat kb. 3,7 millió DM volt.

Szerkesztés

A szerkesztési osztály két csoportból áll: könyvbeszerzés /monográfiák és sorozatok/ és folyóiratbeszerzés. A beszerzés legfontosabb elveit az országos feladatokról szóló fejezet röviden már tartalmazta. 1987-ben a könyvtárnak 2,855.000 DM állt rendelkezésre szerkesztés és kötetés céljaira. /Ebből 315.000 DM esett az egyetemi-városi könyvtár orvosi részlegére./ 1988-ban ugyanerre a célra 3,000.600 DM-t /321.300/ lehet költeni.

A beszerzési keretnek mintegy egyharmad részét fordítja a könyvtár sorozatok és monográfiák beszerzésére, kétharmad jut a folyóiratokra. A beszerzési keretnek ez a felosztása mutatja, menny-

nyire nagy jelentősége van a folyóiratirodalomnak az orvostudományban. Jelenleg a könyvtárba több mint 7000 folyóirat jár.

A könyvtár teljes állománya 1987 végén 683.984 kötet volt. Az éves növekedés 20 és 25 ezer kötet között mozgott. A beszerzési keret tartalmazza a kötetelési költségeket is. 1987-ben kb. 12.000 kötetet köttettünk 314.000 DM-ért. Erre a célra 1988-ra 317.000 DM van előirányozva. A kötetelés költségeinek részesedése a beszerzési keretből kb. 10,6 %. Mivel minden folyóirat szabadon hozzáférhető, szükséges, hogy a különösen veszélyeztetett füzetek védelme érdekében az utolsó füzet beérkezése után minél előbb kötésre kerüljön az adott kötet. Ezt elérendő a gyorsmásoló szolgálat és a kötészet szorosan együttműködik.

A szerzeményezési osztály jelenleg csak az előrendelés területén dolgozik számítógép segítségével.

A katalógusok adatai alapján és a közös on-line rendszer segítségével megvizsgálják, hogy a megrendelni kívánt könyv nincs-e már meg a könyvtárban. A Zentralbibliothek der Medizin résztvevője egy közös on-line katalogizálási rendszernek, amelyből lehívhatók a könyvtár katalógus-adatai az 1977-es megjelenési évtől. /A közös katalógusrendszer részletesebb leírását ld. a katalogizálásról szóló részben./

A monográfiák beszerzését megkönnyíti, hogy a könyvtár a legfontosabb kiadók orvosi könyveit standing order rendszerben kapja. A munkát megkönnyíti a nemzetközi szállítók szolgáltatásainak vétele is. A velük való megegyezés alapján egy profilt állítanak össze, amelyik lehetőleg pontosan fedi a könyvtár gyűjtőkörét /szakágazat, származási ország, az irodalom színvonala/. A könyvtár ennek alapján megrendelő cédulákat kap az ujonnan megjelent szakirodalomról. Ez a rendszer egyrészt munkamegtakarítást jelent a szerzeményezési osztályon, másrészt ilyen módon hézagmentes állományépítés biztosítható.

Ezenkívül a könyvtár igyekszik használóinak kívánságaira is reagálni. A teljesítetlen olvasói megrendeléseket a szerzeményezési osztály elemzi és esetenként meg is rendeli a kért publikációkat. Ez érvényes mind a monográfiákra, mind a folyóiratokra.

Kongresszusi iroda

A kongresszusokkal kapcsolatos publikációknak különösen nagy a jelentősége az orvostudomány területén.

A világszerte megrendezésre kerülő kongresszusok száma igen nagy és a kongresszusi anyagok megrendeléséhez szükséges bibliográfiai adatok gyakran pontatlanok és hiányosak.

Aktuális jellegük és tudományos jelentőségük folytán a könyvtárközi kölcsönzésben kért kongresszusi anyagok részaránya az összes kérésből kb. 4 % /1987-ben 14.000 megrendelés/.

Mindezeket figyelembe véve 1980-ban a Deutsche Forschungsgemeinschaft /DFG, Német Kutatási Munkaközösség/ támogatásával kongresszusi iroda létesült, amelynek feladata ennek a gyakran nehezen nyomonkövethető irodalomnak a beszerzése és feldolgozása.

A kongresszusi iroda feladata egyrészt, hogy felderítse az orvostudomány terén megrendezendő kongresszusokat, hogy az esetleges publikációkat megkérhesse a szervezőktől, másrészt az iroda munkatársai megkísérik, hogy a könyvtárban megtalálható irodalomban is felleljék a kongresszusi anyagokat és azokat a katalógusokban fel is tárják. Mivel a kongresszusi irodalom egy része nem jelenik meg önállóan, a beérkező folyóiratokat gondosan át kell vizsgálni, vannak-e benne kongresszusi anyagok. E célból a kongresszusi iroda szorosan együttműködik a folyóiratfeldolgozási részleggel.

A kongresszusi irodalom formális és tartalmi feltárása a közös on-line katalógusrendszer segítségével történik. A felhasználók gyakran igen homályos, határozatlan adatokkal jönnek a könyvtárba és részletes információt igényelnek az adott kongresszusról. Ezeknek a felhasználóknak is segítséget lehet nyújtani az on-line katalógusrendszer visszakeresési lehetőségei alapján. Így pl. megállapítható, milyen orvosi konferenciákat tartottak 1987-ben Kölnben, vagy tanácskozott-e az American Aging Association 1984-ben New Yorkban, feltéve, hogy a megfelelő publikációk megtalálhatók a Zentralbibliothek der Medizin állományában.

A kongresszusi katalógus, a konferencia megrendezési helye szerinti rendezettségben mikrofiche formában áll a felhasználók rendelkezésére.

Katalogizálás

A katalogizálás 1976-ig a Németországban széles körben elterjedt porosz katalogizálási szabályok alapján történt. 1977-ben befigyasztottuk a katalógusokat és áttértünk a RAK-rendszerű /Regeln für die alphabetische Katalogisierung: az alfabetikus katalogizálás szabályai/ katalogizálásra, amely figyelembe veszi a számítógépes katalogizálás szempontjait is. A Zentralbibliothek der Medizin csatlakozott Nordrhein Westfalen tartomány Felsőoktatási Könyvtári Központjának /Hochschulbibliothekszenrum, HBZ/ közös kölni rendszeréhez. Ez egy közös katalogizálási rendszer, amelyben jelenleg 11 könyvtár vesz részt, de a következő években csatlakozni fog hozzá a tartomány minden felsőoktatási intézményének könyvtára. 1985. novemberéig off-line történt az adatok feldolgozása, ezt követte az on-line rendszerre való áttérés. Ez az IBAS /Informationssystem beliebiger Anwendungsstruktur: tetszés szerinti felhasználási strukturájú információs rendszer/ közös célokra adaptált változata. A könyvtár helyi rendszere - egy Nixdorf 8860-as gépen - összeköttetésben áll a HBZ Siemens berendezésével /Siemens 7.570-B, Transdata 9687 adatátviteli számítógéppel/. Jelenleg nyolc Nixdorf terminállal dolgozik a könyvtár /három további beszerzés várható, ezeket azonban nemcsak katalogizálásra használják, hanem az adatfeldolgozás /katalogizálás, disszertációk, kongresszusi iroda/ mellett intenzíven igénybe veszik őket a katalógusadatok visszakeresésére is. A monográfiák beszerzésével kapcsolatos és a kongresszusi irodán folyó ilyen munkákra már történt utalás az előzőekben. Fontos felhasználási terület még a könyvtári állományok lelőhelyadatainak felderítése, amely más, a közös rendszerbe tartozó könyvtárak /esetleg a könyvtárközi kölcsön-és számára érdekes/ katalógusadataihoz való egyidejű hozzáféréssel történik, továbbá a könyvtár használóinak tájékoztatása. A közös rendszer lehetővé teszi külső intézmények bibliográfiai leírásainak átvételét. Ezek egyaránt lehetnek a rendszerben résztvevő könyvtárak által már elkészített címleírások és a DB /Deutsche Bibliographie/, vagy a BNB /British National Bibliography/ katalógus-adatai. Mindkét esetben ezek az adatok - az ún. helyi hálózatban - a központi könyvtárra jellemző specifikus adatokkal /raktári jelzet, leltári szám, tárgyszavak/ egészülnek ki. Az on-line katalógust jelenleg csak a könyvtár munkatársai használhatják. A felhasználók számára a HBZ

különböző mikroliche-katalógusokat készít /pl. félévenként betűrendes katalógus, kéthetenként ideiglenes betűrendes katalógus, tárgyszó-katalógus, kongresszusi katalógus, KWOC-katalógus/.

A katalógusokat a könyvtár eladásra is kínálja.

A folyóiratcímek katalógizálása jelenleg nem a HBZ-rendszerben történik, hanem a Deutsches Bibliotheksinstitut /DBI; Német Könyvtári Intézet/ folyóirat-adatbázisában /Zeitschriftendatenbank, ZDB/ vannak ezek az adatok tárolva és on-line, vagy mikroliche formájában érhetők el. A Zentralbibliothek der Medizin folyóiratjegyzéke nyomtatott és mikroliche formában is megkapható.

Osztályozás

Az új katalógizálási szabályok bevezetésével egyidőben a könyvtár áttért a National Library of Medicine /USA/ tárgyszórendszerére, a MeSH-re /Medical Subject Headings/. Ezt megelőzően egy saját tárgyszórendszert használt a könyvtár, amely azonban tömörség és aktualitás tekintetében elmaradt a MeSH-től. Bár a MeSH angol nyelvű rendszer, a felhasználók elfogadták és jól használják, mivel sokan közülük az Index Medicus használata nyomán ismerik a deszkriptorokat. Az 1977-tel kezdődő állomány tárgyszó-katalógusa mikrofichen használható. Ehhez kiegészítésként egy életrajzi és egy földrajzi tárgyszó-katalógus áll rendelkezésre.

A számítógépesítés lehetővé teszi a KWOC-katalógus készítését, amelynek segítségével egy-egy kulcsszó lapján praktikusán lehet keresni.

A tárgyszó-katalógus a monográfiákat, sorozatokat és a disszertációkat /az utóbbiakat 1977-től/ tárja fel. Szisztematikus katalógus nem készül, mivel a MeSH hierarchikus struktúrája lehetővé teszi a könyvtári állományhoz való szisztematikus hozzáférést.

Információs osztály

Az információs osztály egyik részlege az on-line irodalomkutatásért felelős, a másik a felhasználóknak nyújt hagyományos tájékoztatást.

A Zentralbibliothek der Medizin, külső adatbázisok segítségével, felhasználói számára bizonyos kérdésekre irodalomkutatót végez. Több adatbázis szolgáltató központtal van szerződése /DIMDI, INKA, DBI/. Különösen szoros az együttműködés ezen a területen a

DIMDI-vel /Deutsches Institut für Medizinische Dokumentation und Information; Német Orvosi Dokumentáció és Információs Intézet/. A DIMDI rendelkezésre bocsájtja a legfontosabb orvostudományi adatbázisokat /pl. Medline, Embase, Cancerlit, Catline/. Jelenleg azon dolgoznak, hogy a Zentralbibliothek der Medizin katalógusadatait, amelyeket a HBZ közös on-line rendszeréből vettek át, felhasználóknak, mint adatbázist bocsássák rendelkezésre. Egy ilyen adatbázis, a német könyvtárak számára legalábbis, az orvosi irodalom fontos lelőhelyforrása lehetne és jó kiegészítője volna, mindenekelőtt a német orvostudományi irodalom tekintetében, a DIMDI nemzetközi adatbázisainak. Az adatbázisok segítségével 1987-ben a könyvtár 724 on-line irodalomkutatást végzett felhasználói számára. Ezenkívül számos bibliográfiai keresésre is szükség volt /pl. a könyvtárközi kérdőlapok helytelen adatainak korrigálása céljából/. A számítógépes irodalomkutatás céljára két személyi számítógép /IBM PC AT és XT/ áll rendelkezésre. Mindkét berendezés egy PAD-on /package assembler-disassembler/ keresztül kapcsolódik a Deutsche Bundespost Datex P-10 főállomáshoz. Ilyen módon egy bevált dokumentációs szoftver /Infolog/ használata kényelmes keresést és biztos adatátvitelt tesz lehetővé.

A referenz-szolgálat az olvasóteremben működik és a helyben-olvasóknak központi tájékoztatóhelyül szolgál. Másrészt itt válaszolják meg az egész országból írásban, vagy telefonon érkező információkéréseket is.

A válaszadás vagy hagyományos eszközökkel, a könyvtárban található bibliográfiák és katalógusok segítségével, vagy az on-line katalógus alapján történik.

A tájékoztató szolgálat számára egy harmadik személyi számítógép beszerzése 1988-ra lett előirányozva. Az orvosi adatbázisok /Catline, Medline/ mellett a bibliográfiai és egyszerűbb kérésekben történő tájékoztatáshoz bibliográfiai adatbázisokat is felhasználnak. Mindenekelőtt a Bibliodata /Deutsche Bibliographie/ és a már említett DBI folyóirat-adatbázis segítik a referenz-tevékenységet.

Felhasználói osztály

A könyvtár dolgozóinak mintegy felét a felhasználói osztály foglalkoztatja. A Zentralbibliothek der Medizin 1986-ban 347.034

könyvtárközi kérést dolgozott fel /86 %-át ezeknek a kéréseknek pozitívan/. Ez a rendkívüli megterhelés 1987-ben nehézségeket okozott a kérések feldolgozásában, ezért 1987 őszétől, az IFLA szabályoknak megfelelően, a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzésben érkező megrendelések feldolgozását ideiglenesen a Németországban megjelent irodalomra korlátozták. A nemzetközi kérések száma így 1987-ben 14.604-re csökkent /1986: 21.691/.

Néhány új státusz engedélyezésével csökkent a feszültség a felhasználói osztályon és 1988-ra kb. 375.000 könyvtárközi kéréssel lehet számolni /1987: 338.755/. Ezzel a Zentralbibliothek der Medizin a Hannoverben működő Technische Informationsbibliothek /Műszaki Információs Könyvtár/ után a legtöbb könyvtárközi kölcsönzést bonyolítja le a Német Szövetségi Köztrsaság.

A könyvtárközi kölcsönzések mellett /1986: 199.657 megrendelés/ 1971 óta vesz részt a könyvtár a térítéses könyvküldő szolgáltatásban is. Ez lehetővé teszi a felhasználóknak, hogy közvetlenül, más könyvtárak bekapcsolása nélkül, a központi könyvtárhoz forduljanak megrendelésükkel. Ez a szolgáltatás 1982 óta folyamatosan emelkedő számokat mutat /1982: 96.040, 1987: 160.327/. Az erre az időszakra eső átlagos évi növekedés kb. 13 %.

A megrendelések már régóta nemcsak postán érkeznek. Ezen a területen egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert az elektronikus eszközök. A telexen való megrendelés mellett 1987 vége óta telefaxon /távmásolón/ is elérhető a könyvtár. Ez nem csak a megrendelőnek teszi lehetővé megrendelésének elküldését, hanem a könyvtárnak megadja azt a lehetőséget, hogy a másolatokat idővesztés nélkül juttassa el a megrendelőhöz. A telefaxon küldött másolatokat általában, a telefax költségeken kívül, dupla tarifáért, expressz küldeményként továbbítják. A direkt küldés költségei felhasználó csoporttól és a küldés módjától függően 6 DM és 29 DM között mozognak. 1984 óta néhány adatbázis szolgáltató központtal /DIMDI, DBI/ való együttműködés keretében az on-line rendelés is lehetővé vált, azaz a számítógépes irodalomkutatás alapján a felhasználó on-line adhatja fel megrendelését. Csupán meg kell jelölnie a képernyőn a kért publikációt és jeleznie kell, hogy sürgős /dupla díjért/, vagy normál megrendelésről van-e szó. Ezenkívül lehetséges az adatbázistól függő megrendelés is, amikor a fel-

használó az általa ismert bibliográfiai adatokat on-line írhatja be. A Központi Könyvtárhoz érkező megrendeléseket legalább napon-ta egyszer lehívják és a sürgős küldemények 24 órán belül kimennek. Kívánságra telefaxon küldik a kért dokumentumot. Ez azt jelenti, hogy a felhasználó által reggel megrendelt publikáció szükség esetén már délután a kezében lehet. Az on-line rendelés a legdinamikusabban növekvő felhasználási területe a könyvtárnak. 1985-ben 7.156 /ebből 1.858 sürgős/, 1987-ben pedig már 25.975 /ebből 6.980 sürgős/ on-line megrendelés volt. A helybenolvasók tulnyomó többségét a kölni egyetem tanárai és hallgatói teszik ki. A felhasználás ezen a téren nem sokban különbözik a hasonló egyetemi könyvtárakétól, még akkor sem, ha a gyakoriság nagyobb, mint egy hasonló felhasználói körű egyetemi könyvtár esetén, hiszen az állományok különösen nagyok.

1988 áprilisa óta a Zentralbibliothek der Medizin részt vesz az ADONIS programban. Ezt a tervezetet az Európai Közösség támogatásával tíz kiadó /köztük a Blackwell, az Elsevier, a Springer/ és tizenegy könyvtár /köztük a British Library, Boston Spa; a Királyi Tudományos Akadémia Könyvtára, Amsterdam; a National Library of Australia, Canberra/ valósítja meg. Az ADONIS az új digitális technikának a szakirodalmi ellátásban való kipróbálására szolgál. Megfognak vizsgálni, hogy a CD-ROM-on való tárolás növeli-e a gyorsaságot és jelent-e költségmegtakarítást a folyóiratok esetén. Ennek tesztelése érdekében mintegy 220 orvosi folyóiratot választottak ki, amelyeknek 1987. és 1988. évi teljes tartalmát CD-ROM-on tárolják. Mihelyt a folyóirat megjelenik, rögtön elkészül a CD, amelyet minden résztvevő könyvtár megkap /kb. 4 hét alatt/. A könyvtárak felszerelése egy IBM-kompatibilis személyi számítógép, egy CD-lejátszó berendezés és egy lézernyomtató. A CD-n meglevő folyóiratcikkek regisztere a számítógép merev /Winchester/ lemezén tárolható. A visszakeresés megfelelő szoftverrel lehetséges. A lézernyomtató segítségével a hagyományos másológépekénél jobb minőséget lehet elérni. A program 1989 decemberi befejezéséig a könyvtár az összes bejövő cikkmásolat-megrendelést számítógépes nyomtatásban teljesíti az eddigi, nyomtatott folyóiratról készült másolat helyett.

A Zentralbibliothek der Medizin-t azért választották ki a programban való részvételre, mert majdnem minden érintett folyóíratra előfizetett és a beérkező megrendelések magas száma miatt biztosítva volt az intenzív felhasználás.

Minden probléma ellenére, amit egy-egy ilyen tervezetben való részvétel időnként jelent - mindenekelőtt az amúgy is megterhelést okozó intenzív kihasználtságra gondolhatunk itt - a Központi Könyvtár mindig is törekedett arra, hogy új technológiákat és munkamódszereket próbáljon ki. Beválásuk esetén kész volt azokat a rutinmunkában alkalmazni. A Zentralbibliothek der Medizin a jövőben is arra fog törekedni, hogy a felhasználók támasztotta követelményeknek megfeleljen.

THE CENTRAL LIBRARY OF MEDICINE COLOGNE
TASKS AND ORGANIZATION OF A CENTRAL SPECIAL LIBRARY

Ulrich HOFFMANN

The Central Library of Medicine in Köln /Cologne/ - one of the four central special libraries of West Germany - is responsible for the supraregional supply of literature. The library emerged from the Department of Medicine of the University and City Library. Beside its supraregional tasks the library has to meet the demands of the professors and students of the Faculty of Medicine.

The Central Library of Medicine acquires biomedical literature to a large extent. It tries to purchase to a complete extent medical publications in German. Monographs are bought mainly in German and English whilst no such restrictions exist for journals. The library also endeavours to procure "grey" literature.

The library is housed in two buildings on site of the University Clinics of the University of Köln. For the next years an additional building of about 4700 m² useful area is planned.

The library has seven sections: general management, acquisition, conference proceedings, cataloguing, indexing, reference, lending. The total library stock at the end of 1987 amounted to 683.984 volumes, the yearly rate of increase was 20,000-25,000 volumes. The area of pre-acquisition is computer-assisted.

The library tries to find out about medical congresses to be held and asks the organizers to send the Proceedings. They also try to detect Proceedings in the holdings of the library itself and to enter these in the catalogue.

The Central Library of Medicine participates in the joint cataloguing system of the Universities in the County Nordrhein-Westfalen, having presently 11 members. This system uses the IBAS on-line cataloguing system. Title entries can be taken over from other systems as e.g. the British National Bibliography.

The periodicals of the library are recorded in the periodical database of the German Library Institute.

The keyword catalogue is based on the Medical Subject Headings of the National Library of Medicine /USA/.

The Central Library of Medicine carries out literature searches for its users. An especially close cooperation has been established in this area with the German Institute for Medical Documentation and Information /DIMDI/.

The library shows the second highest number of interlibrary loan requests in the FRG. Orders can be received by telex or telefax and there is the possibility of on-line requests, too.

The library participates in the ADONIS project, which is based on storing about 220 medical journals in CD-ROM.

INFORMÁCIÓ AZ EGÉSZSÉGÉRT

Az Orvosi könyvtárosok és orvostanácsadók 16.
tájértékeztetésén elhangzott előadások.
Debrecen, 1989. július 2-4.

AZ INFORMÁCIÓFELHASZNÁLÁS HATÉKONYSÁGÁNAK NÖVELÉSE A SZOCIÁLIS- ÉS EGÉSZSÉGÜGY TERÜLETÉN

TEREBESSY Ákos

Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár
Budapest

Az orvosi könyvtárosok és orvostanácsadók múlt évben, Egerben megtartott tájértékeztetésén már bizonyos mértékig körvonalazódtak a társadalmi, politikai, gazdasági változásokkal összefüggő szakmai információs pályamódosulások. Ezek az eltelt egy esztendő alatt bekövetkezett további társadalmi, politikai változások eredményeképpen ma már sokkal egyértelműbben meghatározhatók és az információ szerepe a további fejlődés szempontjából jelentősen megnövekedett. Ha igaz az a megállapítás, hogy a fejlett országokban a társadalmi fejlődés egyik legfontosabb eleme a gazdasági fejlesztést alapvetően befolyásoló, a különböző döntéseket megalapozó információ, akkor tudomásul kell vennünk, hogy további fejlődésünkben a szakmai információ meghatározó erővé válik. A legfejlettebb információs társadalom megteremtéséig még hosszú ut és számtalan megoldásra váró feladat áll előttünk, de kétségtelen, hogy ezen az uton kell haladnunk és a feladatok megoldását már most meg kell kezdenünk.

Az információ szerepe, jelentősége az e területen dolgozók számára már hosszú idő óta közzismert, de az azt munkájukban hasznosítani tudó szakemberek számára még ma sem egyértelműen elfogadott.

Nem követelménye jelenleg egyetlen feladat elvégzésének sem a jól informáltság, amibe mindenkor beletartozik a vonatkozó aktuális szakirodalom kellő szintű ismerete is. Számos hibás döntés és rossz feladatmegoldás bizonyítja, hogy az elmúlt időszakban nem tekintették súlyos hibának a tájékozatlanságot még akkor sem, ha ebből jelentős gazdasági, társadalmi károk származtak. Sem a szakemberképzésben, sem a szakmai továbbképzésben nem tanították és jelenleg sem tanítják az információ hatékony felhasználását. Nem csoda, hogy ebben az országban a diplomás szakemberek döntő többsége még ma is csak véletlenszerű kapcsolatban van a szakirodalmi információval, keveset olvas és így tájékozottsága saját szakterülete helyzetéről felületes, nem kellően megalapozott.

Természetesen ami országosan, valamennyi szakember kategóriára igaz, az a szociális és egészségügy területén dolgozókra is érvényes. Világosan látnunk kell, hogy a jelenlegi társadalmi, gazdasági bajoktól gyötört országunkban ma kiemelt fontosságu a szociális- és egészségügy korszerűsítése, ami az ehhez szükséges információk hatékony felhasználása nélkül lehetetlen. Az egészségvédelem, az egészségmegőrzés, a társadalombiztosítás, a korszerű betegellátás mind mind olyan, az egész társadalomra kiterjedő feladat, amelyhez a rendelkezésre álló hazai és külföldi szakmai információk kellő ismerete és adaptációja szükséges.

A most kidolgozás alatt álló szociálpolitikai reform - amelybe természetesen beletartoznak a már előbbieken felsoroltak - nem lehet eredményes, ha azt csakis a saját statisztikai információra alapozva és a más országokban már alkalmazott módszerek, rendszerek ismerete nélkül próbálják kidolgozni és megvalósítani. Az a tájékozatlanság, amely jelenleg az ágazati irányításban, a szociális és egészségügy különböző szintjein dolgozók többségére egyaránt jellemző, jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy egészségügyi mutatóink alapján más országokhoz képest Európában meglehetősen lemaradtunk.

Az a több évtizedes uralkodó téveszme, amely szerint nálunk minden, így az egészségügy is problémamentes, ma súlyos következményekkel jár. Hasonlóképpen lehetetlen állapotok előidézője volt az egészségügyben különösen nagy jelentőséggel bíró műszer- és gépberuházások átgondolatlansága, a szükséges információk helyett tekintélyelvű alapokon történt megvalósítása.

A fennálló helyzet alapvetően determinálja az információfelhasználás hatékonyságának növelését a különböző felhasználói kategóriáknál. Egyértelműen megállapíthatjuk, hogy a felhasználás jelenlegi szintje alacsony, azaz a különböző felhasználói csoportok csak esetlegesen és kis mértékben veszik igénybe a meglévő szakirodalmi információszolgáltatásokat és kiadványokat, alkalomszerűen olvassák a saját szakterületükre vonatkozó szakirodalmi dokumentumokat /szakkönyveket, szakfolyóiratokat, kongresszusok, konferenciák anyagait/. Az alacsony szintű információfelhasználás okait vizsgálva megállapíthatjuk, hogy:

- a szolgáltatások és kiadványok nem mindig jutnak el az érdekeltekhez,
- nem ismerjük kellőképpen a felhasználói igényeket,
- a felhasználók nem tudják kellőképpen, hogy hol, mit kérhetnek,
- a felhasználóknak kevés idejük van az információszerzésre,
- a felhasználó az információhasznításban érdektelen /ez nem jár általában anyagi előnnyel, és az érvényesülést is csak közvetve szolgálja/,
- az információellátásban sok helyen nem a felhasználó és annak igényei a meghatározók, hanem maga a tevékenység, vagy az azt végző szervezet /könyvtár/,
- az információellátáshoz használható új korszerű számítástechnikai, reprográfiai eszközök csak elvétve állnak rendelkezésre és ahol vannak, még ott sem alkalmazzák őket kellő hatékonysággal,
- a szakkönyvtári és tájékoztatási munkában dolgozók tevékenysége sok helyen ma már elmarad a korszerű követelményektől és csakis a hagyományos könyvtári munkára korlátozódik.

A felsorolás korántsem teljes és az okokat nem a fontossági sorrendben tartalmazza, ahhoz azonban úgy érzem, megfelelő, hogy az információfelhasználás jelenlegi szintjének szükségszerű javítását megfelelőképpen komplex feladatnak tekintsük. A feladat összetettségéből következik, hogy annak megoldása nem képzelhető el máról-holnapra, éppen ezért kell közös program alapján azt mielőbb megkezdeni. A feladat megoldása szempontjából alapvető fontosságu, hogy az ne az információfelhasználók és információszolgáltatók egymásra-mutogatásának zsákutcájába torkolljon, mint eddig, hanem a közös érdekekre épülő kezdeményezésekből szerveződjön.

Most elsődlegesen azokról a feladatokról kell beszélnem, amely minket, könyvtárosokat, tájékoztatási szakembereket illet. Fokozottabban biztosítanunk kell, hogy valamennyi érintett szakember hozzájusson a könyvtár állományában lévő szakirodalomhoz. Ez konkrétan azt jelenti, hogy az eddigi általános gyakorlattól eltérően a szakkönyvtárak ne csak passzív kiszolgálói legyenek a könyvtárnál jelentkező felhasználói igényeknek, hanem folyamatosan felmérve az intézetek szakembereinek "rejtett" igényeit, azokat ne csak a könyvtárban, de a felhasználói munkahelyeken is a megfelelő dokumentumokkal kielégítsék. Ez a nagyon is aktív, minden érdemi szakemberrel létrehozott közvetlen információs kapcsolat biztosíthatja a szakirodalmi dokumentumok jobb hasznosulását. Az a szemlélet, amely szerint a felhasználónak az elsődleges érdeke a tájékozódás és az ő kára, ha tájékoztatlan marad, mindenképpen elvetendő. Figyelembe véve azt a tényt, hogy a könyvtárak, tájékoztatási szervezetek a felhasználókért vannak és nem a hírhedt Parkinson-féle törvény szerint önmagukért, meg kell tennünk mindent azért, hogy minden érdemi szakemberből rendszeres információfelhasználó váljon. Ez egyes esetekben azt is jelentheti, hogy a felhasználók anélkül, hogy a könyvtár helyiségeiben megjelenének, a könyvtárosok közreműködésével saját szobájukban válnak rendszeres olvasóvá. Az egészségügyben dolgozó szakemberek döntő többségének általában nincs ideje arra, hogy személyesen felkeresse a könyvtárat. Ugyanakkor ezek a szakemberek nem érdektelenek és a rendszeres tájékoztatásért rendkívül hálásak. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy valamennyiünk közös érdeke a minél szélesebb körű rendszeres tájékoztatás. Éppen ezért nem kampányokra, mozgalmakra van szükség a közös cél eléréséhez, hanem meg kell szervezni valamennyi potenciális felhasználó folyamatos információellátását.

Az információfelhasználás jelenlegi alacsony szintjét - sokan közülünk mint mindent - kizárólag pénzügyi okokra vezetik vissza. Közismert tény, hogy a pénzügyi eszközök a szakirodalmi dokumentumok beszerzésére nem elégségesek, ezért fokozottabban van szükség a hálózati szakkönyvtárak, együttműködési körökhöz tartozó szakkönyvtárak együttműködésére az állománygyarapításban. Ugyanakkor azt is el kell ismerni, hogy a sok tízmillióért országosan beszerzett külföldi szakfolyóiratok és szakkönyvek olvasottsága még ma sem éri el a kívánt szintet, ezen pedig pusztán a beszerzett doku-

mentum-féleségek számának növelésével nem lehet segíteni. A könyvtárközi kölcsönzés és ezzel együtt az együttműködési készség javításával - úgy hiszem - sokat tehetünk közösen a meglévő helyzet javításáért.

A dokumentum-szolgáltatóképesség javítása - amely a további fejlődés egyik alapvető célkitűzése kell hogy legyen minden szakkönyvtárban -, elérhető az állomány összetételének változtatásával is. Közismert tény, hogy az orvostudományi szakkönyvtárak döntő többségének dokumentumállománya kizárólag szakkönyvekből és szakfolyóiratokból áll. Az utóbbi években különösen megnövekedett jelentőségű, ún. "szürke irodalom" és az ún. nem-hagyományos dokumentum-féleségek csak elvétve vannak meg a könyvtárak állományában. Ezek beszerzése nem jelenti azt, hogy a meglévő szűkös pénzügyi kereteket kell jelentősen növelni, hiszen sokat közülük nem is lehet megvásárolni. Viszont cserében, vagy ajándékként /levelezés útján/ meg lehet őket kapni a külföldi és belföldi partnerektől. Az említett dokumentumféleségek információértéke nagy, és az aktuális információkat általában ezekből lehet a leginkább kinyerni. A felhasználók érdeklődése éppen azért nagy a nem-hagyományos dokumentumok iránt.

Figyelembe véve, hogy a felhasználók döntő többsége jelenleg egy-egy témára vonatkozóan keres információt és ritkább az az eset, amikor egy-egy konkrét mű, vagy folyóiratcikk a keresés tárgya, fokozatosan el kell érni, hogy a jelenlegi könyvtárak - a szó igazi értelmében - információtárakká váljanak. Köztudott, hogy a hírközlés, információközlés eszközei között ma már az írott dokumentumok a képeket és hangot közvetítő eszközökkel szemben erősen háttérbe szorultak. Kétségtelen, hogy még több évtizedig nem kell számolni az írott dokumentumok mint ismeretközlő eszközök teljes eltűnésével, de sok szakterületen, ahol a képi információnak különösen nagy szerepe van, már most is háttérbe szorultak. Tudomásul kell vennünk, hogy azok a felhasználók, akik valamely témára vonatkozóan releváns információkat kérnek, egyáltalán nem ragaszkodnak ahhoz, hogy kizárólag a felvetett problémával foglalkozó szakkönyveket és szakfolyóiratokat kapjanak tőlünk. Általános tapasztalat, hogy minél teljesebben és minél gyorsabban tudjuk az igényelt információkat számukra rendelkezésre bocsátani, annál jobb véleményekkel lesznek a könyvtárról. Tehát a mai viszonyok kö-

zött, amikor is a különböző információhordozók egyre nagyobb szerephez jutnak az információközlésben, át kell törni a dokumentumok által emelt falakat és a könyvtárak meglévő hagyományos állományát új információs médiákkal kell gazdagítani. A különböző felhasználói kategóriák között már most is vannak olyanok, akik a nem-papír alapú információhordozókat előnyben részesítik. Míg a video, a film, a hangosított dia főleg a gyakorlati szakemberek számára nyújt könnyebb és egyszerűbb információszerzési lehetőséget, addig a kutatók, fejlesztők számára még hosszú ideig nélkülözhetetlen marad a szakkönyv, a szakfolyóirat, ill. az ezekről készülő másodlagos információs források, a referáló folyóiratok és szolgáltatások.

Az új információhordozók beszerzése és rendelkezésre bocsátása szükségessé teszi, hogy a könyvtárak megfelelő korszerű video-lejátszó, film és diavetítő berendezésekkel rendelkezzenek. A korszerű információszolgáltatáshoz szükség van személyi számítógépre és másoló berendezésekre. Ezek ugyanis gyorsítják a felhasználók komplex információ igényeinek minél tökéletesebb kielégítését. Tudom, ezek a korszerű berendezések drágák és egyelőre kevés hazai szakkönyvtár számára megvásárolhatók. Mégis az információtárrá válás fontos eszköze, ezért beszerzésüket minden nagyobb könyvtárnál fokozatosan számításba kell venni. Az eszközök beszerzésének természetesen csakis akkor van létjogosultsága, ha a jelenlegi könyvtárosok továbbképzik magukat, megtanulják az említett berendezések kezelését, célszerű használatát. Ebben a továbbképzési folyamatban az OIK szívesen tesz eleget a könyvtárhálózati központ funkcióiból adódó kötelezettségeinek.

Az információkat munkájukban jelenleg is rendszeresen használók gyakran panaszkodnak, hogy a kérésükre átadott dokumentumok, információk nagy volumene nem teszi lehetővé számukra azok teljes áttanulmányozását. Kevés az idejük, ezért jobban örülnek, ha az igényelt témákban - kis "zajjal" - szelektált információkat kapnak, vagy néhány oldalban megkapják az igényelt téma szakirodalmi áttekintését. Tehát törekedni kell az információszolgáltatásban a szelektivitás növelésére és a rövid áttekintő jellegű információszolgáltatások mielőbbi bevezetésére. Célszerű egy-egy rész-szakterületen is felhasználói kategóriák szerinti tájékoztatást kezdeni. A szakmai információszolgáltatásban jelenleg a minőség,

a szelektivitás, a megfelelő relevanciaszint és a gyorsaság a meghatározó, éppen ezért mind a szolgáltatások sokféleségében /szakterületek szerint/, mind mélységében /felhasználói kategóriák szerint/ a felsorolt követelményeket szem előtt tartva kell továbblépni. A könyvtárak ebben a folyamatban döntően, mint közvetítő állomások vesznek részt; de a továbblépés jelentős mértékben tőlük függ, hiszen a felhasználókkal fenntartott közvetlen kapcsolat révén tudják az igényeket összegyűjteni és a saját hatáskörben nem biztosítható szakmai információkat megszerezni.

A teljes könyvtári-információsztolgáltatási láncban egyre több problémát okoz a pénzhiány. Kétségtelen tény, hogy az utóbbi időben az állami támogatás jelentős mértékű csökkenése valamennyi államilag finanszírozott egészségügyi és szociális intézményben válságos helyzeteket produkált. Sok helyen az intézmények fő funkciójának /gyógyítás, betegápolás/ ellátására sem elegendő az állami költségvetésből biztosított pénzösszeg. Így nem egy intézménynél radikálisan csökkentették a könyvtárak beszerzési kereteit, jelentősen mérsékelve ezzel szolgáltatóképességüket. Az intézmények vezetői többségükben még ma nincsenek meggyőződve arról, hogy az intézményi szakkönyvtár nélkülözhetetlen és az abba fektetett pénz a legjobb beruházás, mely szellemi értékekben sokszorosán megtérül. Ugyanakkor kétségtelenül nehézségeket okoznak az állandóan emelkedő árak, amelyek sokszor lehetetlenné teszik egy-egy fontos szakkönyv vagy szakfolyóirat beszerzését. Tudomásul kell vennünk állami szinten és intézményi szinten egyaránt, hogy az információ áru, amely ingyen, vagy olcsón már nem szerezhető meg. Az információhordozók beszerzési költségeit azonban nem háríthatjuk át a felhasználóra, hiszen az információhasznosítás társadalmi érdek, amelyből végső soron és áttételesen bár, de az egész társadalom huz hasznot. Ezek a problémák csakis kompromisszumos alapon oldhatók meg, azaz a hagyományos könyvtári szolgáltatásokat és könyvtári tájékoztatási szolgáltatásokat továbbra is díjtalanul kell a felhasználók számára biztosítani, míg az újabb, korszerű számítógéppel segített információszolgáltatásokat legalább önköltségessé kell tenni. A könyvtárak fenntartása nem kevés pénzt igényel, de ezeket a költségeket a központi költségvetésből kell biztosítani, ugyanakkor az információs kiadványok és szolgáltatások árát az azokat igénylő felhasználóknak kell megfizetniük. Így az informá-

ció áru jellege megállapíthatóvá válik még akkor is, ha ténylegesen profitot nem "termel", mint az általánosan ismert áruk.

Meggyőződésem, hogy országunkban a szociális és egészségügy információfelhasználás nélkül működésképtelen. Jó szociális és egészségügy nélkül pedig a társadalom és a gazdaság válik működésképtelenné. A megfelelő mennyiségű és minőségű szakirodalmi információ rendelkezésre állása jelentős mértékben tőlünk függ. Az is tőlünk függ, hogy milyen mértékben fogadjuk el és tesszük magunkévá az információtárrá válás követelményeit és mennyire igyekszünk ennek megfelelni. A jobb szervezettség és a jobb együttműködés révén még a jelenlegi szűkös körülmények között is van a könyvtári és tájékoztatási munkának perspektívája.

INCREASING EFFICIENCY OF INFORMATION UTILIZATION
IN THE FIELD OF HEALTH AND SOCIAL AFFAIRS

Ákos TEREBOSSY

Current efficiency of information utilization is low. The various user categories /top- and medium-management, researchers, medical specialists/ use the existing information services only in a small degree for their daily work and use the different documents only from time to time. Currently, the huge amounts spent on these are by no means in proportion to efficient utilization of information and information carriers /media/. Low level of utilization can be accounted, on the one hand, for disinterestedness of the users but, undoubtedly, organizational problems of the current information service also hinder further development. The professional standard existing in this field can only be raised by increasing information utilization. This requires better, faster and user-oriented information services by increased utilization of the various computing and reprographical devices. Services more complex than these and suitable to meet different user demand should be initiated. Increase of information utilization is inconceivable without significant development of book stock and activity of the currently operating special libraries. On this field cooperation among libraries must also be improved. Increase of information utilization definitely and significantly contributes to socially necessary development of the field concerned. Increase of information utilization has to support promoting organizations /special libraries, informational institutions/ and information users ensuring raise of professional standards in the field of health and social affairs.

MILYEN LEHETŐSÉGEKET NYUJTHAT AZ EURÓPAI KÖZÖSSÉG
MEGHIRDETETT KÖNYVTÁRI PROGRAMJA
AZ ORVOSI KÖNYVTÁRAKNAK

VIRÁGOS Zsoltné

Debreceni Orvostudományi Egyetem Kenézy Könyvtára
Debrecen

Az európai gondolkodás tarka szinképében nem számít újkeletűnek az az integrációs elem, melynek alapja a kontinens kulturális és társadalmi identitásának elve és ezen elv érvényesítésének sürgető felismerése. Különösen figyelemre méltó ezzel kapcsolatban az a kettős törekvés, mely egyrészt az európai kulturális örökség feltérképezését, számbavételét, végső soron megőrzését tűzte zászlajára, másrészt fogékonyságot mutat a világ más kultúráinak befogadására s felelősséget érez az egyetemes értékek gondozása, megtartása iránt. E nemzetek feletti ugynevezett "kulturális mentőakció" mindkét vonatkozása érvényesül például azokban a tervekben is, melyeket az Európa Tanács irattárában őriznek. Az egyik ilyen terv a volt szenegáli elnök és költő L. S. Senghor nevéhez fűződik. Senghor azt javasolta, hogy Európa vállalja el képek és hangok adatbankjainak létrehozását, melyek az afrikai népek etnikai, kulturális, szociális és zenei hagyományait lennének hivatottak megőrizni. Ez a terv két évvel ezelőtt még utópiának tűnt, de ma már tökéletesen megvalósítható.

Nem kevésbé jelentékeny a híres nyugat-berlini Dahlemer Múzeum javaslata, hogy készítsék el a nagy európai múzeumok anyagának leírását, beleértve nemcsak a kiállított, de a raktárakban őrzött műveket is.

Egy harmadik, félig elfeledett terv, melyet az Európai Község felkarolt, sokkal inkább gyakorlati hasznossággal bír. Javasolja, hogy valósítsák meg Európában is az amerikai mintájú SBS hálózatot, mely lehetővé tenné az ipari, technikai, kereskedelmi és banki információk gyors cseréjét. Annál is egyszerűbb lenne ez, mivel Európában a gazdasági élet jelentős része körülbelül 75 nagy agglomerációban tömörül, így kevesebb mint 100 települést kellene egy hálózatba kapcsolni.

Ezen előzmények után született meg az Európai Közösség eddigi legnagyobb és legambiciózusabb terve, az "Acte Unique" /egységesített/, mely nem kevesebbet tűz zászlójára, mint hogy 1992-re valóssuljon meg a határok nélküli Európa. A határok eltörlését nemcsak a pénzügyi területen, vám, kereskedelem, gazdasági vonatkozásában tervezik, hanem az oktatásügy, a tudomány és a kultúra minden területén is. Ehhez természetesen minél előbb ki kell alakítani egy integrációs stratégiát, mely egybefogja az eddig elkülönített funkciókat.

A csomagterv nyolc nagy területen súlypontozza az integráció megvalósítását:

- életszínvonal
- telekommunikációs és információs technológiák
- ipari technológia
- biológiai források
- tudomány és technika
- tengeri kutatások
- tudományos és technikai együttműködés.

Az Európai Tanács 22 igazgatósága közül a könyvtárak együttműködésének megszervezésével a XIII. foglalkozik, melynek hatásköre a telekommunikáció, az információs ipar és az innováció. Az általuk kidolgozott program neve "Az információ Európája", tervezett feladata pedig az, hogy idővesztés nélkül kialakítson egy 2000-re megvalósítható információs politikát az európaiak számára. A program mottója Alexis Tocqueville-től való: "A hagyományt csak mint felvilágosítást, a jelen tényeket csupán mint hasznos tanulmányt vedd figyelembe ahhoz, hogy a jövőt másképp és jobban csináld."

Vajon a multtal való szakításra és erre a nagy ugrásra készek-e szellemileg az európai országok?

Azt is figyelembe kell venni, hogy 1984-85-ig a könyvtárak kérése az Európa Tanács programjában igencsak a periférián szerepelt. A 80-as évekre ért el az információs robbanás az ET-be, s vált nyilvánvalóvá, hogy az információk közvetítéséhez és cseréjéhez szükség van a modern telekommunikációs és informatikai rendszerekre.

Az egyes országokban ezt természetesen már előbb felismerték s konkrét intézkedésekre is sor került. Például az NSZK-ban 1974

től kezdeményezték egy kb. 20 központból álló szakirodalmi információs rendszer felállítását, mely kikapcsolta a hagyományos könyvtárakat. A terv viszont beleütközött a kompetenciájukat féltő nagy központok ellenállásába. Anglia és Franciaország is tett erőfeszítéseket. Anglia a British Library-re támaszkodott, Franciaország pedig egy minisztériumközi ügynökséget szervezett. Mig Angliában a prioritást a könyvtárak és információs központok modernizálása kapta, addig Franciaországban a kézi katalógusok gépesítését szubvenzionálták.

Abban a pillanatban, amikor a bibliográfiai adatbázisok megsokszorozódtak és könnyen hozzáférhetővé váltak, "vonalon" keresztül /EURONET, DIANE/ a dokumentumok iránti igény is megnőtt. Egyes tudományterületek és dokumentációs központok közvetítő szolgáltatásokat kezdtek nyújtani és ezzel alakító szerepet kezdtek játszani a dokumentáció információs világának fejlesztésében.

A 80-as években a hangsúly az információn és a nyújtott szolgáltatásokon volt, mely fokozatosan áttolódott a szolgáltatás módjára és formájára.

A könyvtárak jelentős szerepet játszanak az információs láncolatban, különösen a szolgáltatások, az ismeret és az információ hozzáférhetőségének szintjén. Logikusnak tűnik hát, hogy a 80-as évek közepén Európában bizonyos érdeklődés mutatkozott irányukba, maga az Európai Közösség az új technológiák könyvtári alkalmazása iránt érdeklődött leginkább. Az is lehet, hogy egy szerencsés egybeesésről van szó, hiszen a könyvtárak maguk is a felfelé ívelő fejlődési szakaszban voltak nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt. Ugyanekkor indították el az európai integráció kérdéséről a vitát, mely erősen hangsúlyozta az európai kultúra identitását, ideológiailag támogatva a gyakorlati célok megvalósítását.

1984 az a konkrét év, amikor az Európa Tanács figyelme érezhetően a könyvtárak problematikája fel fordult. Ebben az évben két tanácskozássra is sor kerül. Az egyik színhelye Schwencke /1984. március 30./, ahol a könyvtárközi kölcsönzéstől a könyvtárosképzésig, az osztályozástól a szerzői jogvédelemig számos kérdés felvetődött. A másik szimpozion 1984. novemberében volt Luxemburgban, melyet az Európa Tanács, az Európai Kulturális Alap és a NATO tudományos részlege finanszírozott, s elsősorban az új információs

technikák bevezetésének lehetőségeit vizsgálta Európa könyvtáraitban. A tanácskozáson, ahol a Tengerentúl is képviseltette magát, először az Európa Parlament felvetését vitatták meg: ez egy nagy Európai Könyvtár létrehozását tervezte. Egyetértettek abban, hogy a terv ambiciózus, de szakmailag kivitelezni igen nehéz, sőt szinte lehetetlen. Egyetértettek abban, hogy pozitív politikai törekvésnek tekintik, de a gyakorlati megvalósítást más formában kell elindítani.

És hogy a szerencsés véletlenek sorát folytassuk, meg kell említeni, hogy a 12-ek kulturális miniszterei is összegyűltek ebben az évben. A miniszterek tanácskozása nemcsak azt javasolta az Európa Parlamentnek, hogy fogadja el a javaslatot a könyvtárak együttműködésére az informatika területén, de vegyék be mint Határozatot a XIII. Igazgatási Osztály 15 éves keretprogramjába, amely éppen az információs technikák fejlesztésére készült.

Ettől kezdve kezdett komolyan foglalkozni a XIII. Igazgatóság a könyvtárak problémájával. Az első lépés az volt, hogy a bizottság jobban megismerje a könyvtárak világát és felmérje specifikus igényeit az Európa Közösségen belül. A másik cél az volt, hogy feltérképezzék, milyen mértékben és módon szükséges az Európa Tanács fellépése, beavatkozása és anyagi segítsége.

Ezek után szervezték meg 1987-ben a Luxemburgi tárgyalást, a "hearing"-et, ahova több mint 60 szakembert hívtak meg. Minden ország 4 taggal képviseltette magát, amelyből kettő az ország könyvtárügyének prominens képviselője volt, kettő pedig a kormányt képviselte. A tanácskozás többi résztvevője /könyvtári, információs stb./ nemzetközi szervezetek küldötte volt. Az összejövetelre egy nem teljesen kimerítő, 16 pontos kérdőívet kaptak a résztvevők, s a választ a szervezők nemzeti szempontból várták. A 16 kérdés 5 nagy témakör köré csoportosult.

1. Többnyelvűség és téma szerinti osztályozás.
2. Megőrzés és megóvás.
3. Képzés.
4. Könyvtári együttműködés.
5. Hálózatba való kapcsolódás: logikailag és fizikailag.

A résztvevők egyértelműen megfogalmazták, hogy szükség van az Európa Tanács segítségére /módszertani irányításra és pénzügyi segít-

ségre/, de úgy, hogy mindenkor figyelembe kell venni és tiszteletben kell tartani a nemzeti érdekeket és a már eddig megvalósított hálózatokat.

Az "Információs Európát" programmal egyetértének és a főbb feladatok a könyvtárak szempontjából a következők:

1. El kell érni azt, hogy minden európai felhasználó hozzáférhessen a könyvtárak szolgáltatásaihoz, figyelembe véve mindenkor az országok között valóban meglevő különbségeket. A terv célja kettős: egyrészt szolgálja a könyvtárosok érdekeit, mivel szolgáltatásaik színvonalának emelésével optimalizálhatják állományuk kihasználását, másrészt a használóknak nagyobb hozzáférést jelent.

2. Elő kell segíteni az új információs technikák gyors és módszeres bevezetését, figyelembe véve a hatékonyság/költség mutatót. Biztosítani kell a könyvtárak, adatbankok és felhasználók közötti egyenlőséget. Itt több figyelemre méltó kérdés is felmerül: a leglényegesebb alapelv, a kompatibilitás, a nemzetközi normák elfogadása és alkalmazása /ISBN, UNIMARC/. Az Európai Közösségnek továbbá arra kell törekednie, hogy minél hamarabb kidolgozza a nemzetközi szabványokat azokra a területekre, ahol még nincsenek ilyenek, hogy így minimalizálja az akadályokat.

3. Harmonizálni kell az információs környezetet és kezelésének metodológiáját. A már meglevő hálózatok összekapcsolásánál például akadályozó tényező a postai hálózati rendszerek különbözősége. Ezek európai egységesítését 1992-re kell elérni. A CD-ROM-ok használatának általános bevezetéséhez is ilyen egységesítésre van szükség.

4. Össze kell hangolni a nemzeti könyvtárügyi irányelveket.

5. A nem közösségi tagországok számára is elérhetővé kell tenni a programban való részvételt.

A következő lépés ezeknek a céloknak gyakorlati megvalósítása, ami számos, nem csekély mértékben infrastrukturális problémát vet föl:

- megfelelő szakemberképzés nélkül nem lehet bevezetni az új információs technikákat,
- automatizált katalógusok nélkül nem lehet összekapcsolni a nyilvántartásokat.

Egyértelmű, hogy a legfontosabb a nemzeti bibliográfiák hozzáférhetőségének biztosítása. Megoldásra vár viszont a könyvtárközi kölcsönzés rendszerének egységesítése /a szolgáltatási díj harmonizálása/.

A másik nehéz és megoldásra váró feladat a többnyelvű hozzáférés biztosítása. Egyértelmű, hogy az angol nyelv a domináns, de nem lehet kiiktatni a többi nyelvet. A megoldás talán az lehet, hogy a hozzáférési módokat nemzetközivé kell tenni többnyelvű bibliográfiák, szabványosított tezauruszok stb. segítségével.

A könyvtárak együttműködésének elősegítésére a már régóta meglevő szervezetek mellett újak is alakultak, pl. EUSIDIC, EFLC, LIBER, EAHIL. Az EAHIL - European Association for Health Information and Libraries, 1987 augusztusában alakult az IFLA kongresszuson és tagjai annak a 24 országnak orvosai és egészségügyi könyvtárai, ill. könyvtárosai, amelyek aláírták az Európai Kulturális Egyezményt.

Az egyesület célja, hogy egy olyan nem profitra törekedő szervezet legyen, mely:

1. egész Európa egészségügyi, orvosi-biológiai könyvtárait és egészségügyi információs szakembereit magába tömörítse, s biztosítsa a párbeszédet közöttük ujság megjelentetésével, összejövetelek és konferenciák szervezése révén.

2. Fellendíti az információt, a képzést és a könyvtárosok és szakemberek mozgáslehetőségét Európában.

3. Törekszik a normalizáció /szabványosítás/ fellendítésére, a könyvtárak együttműködése gyakorlati lehetőségeinek növelésére, és az információs szolgáltatások elérhetőségének fokozására.

4. Képviseletti tagjait mindenhol, ahol ez hasznosnak bizonyulhat: a WHO-ban, az Európa Közösségben, az Európa Tanácsban.

5. Kapcsolatot létesít, illetve ezt erősíti az IFLA-val és minden hasonló céllal létrejött szervezettel, nemcsak Európában, de a többi kontinensen is.

6. Meg akarja teremteni a lehetőségét annak, hogy a nem közösségi országok könyvtárait is minél szélesebb körben bevonják a könyvtári együttműködésbe, s ehhez valamilyen formában biztosítani tudja a pénzügyi forrásokat /az ET és alapítványok révén/.

Az EAHIL vezetősége első lépésben azt szeretné elérni, hogy a szocialista országok /főként Magyarország/ teljes jogu tagként szerepeljenek az egyesületben.

Addig, amíg ez nem valósul meg, számos oktatási és egyéb programot kínál minden tagja számára.

Ezekkel a lehetőségekkel élni kell tudni a magyar orvosi könyvtáraknak és könyvtárosoknak. Jól tudjuk, ez nemcsak bizonyos szintű nyelvi tudást feltételez, de nem csekély anyagi áldozatot is. Viszont azt is tudjuk, hogy a mi szakmánkban a személyes kapcsolatok ugyanolyan fontosak az információ beszerzésében, mint a gépesítettség.

WHAT POSSIBILITIES CAN BE PROVIDED BY THE LIBRARY
PROGRAM OF THE EUROPEAN COMMUNITY FOR
MEDICAL LIBRARIES

Márta VIRÁGOS

Objective of year 1992 is to realize "Europe without borders". This grandiose task was set by the Council of the European Community. Abolition of borders is planned not only in the field of financial affairs, economy and trade, but in all fields of public education and culture. The program established for the unification of libraries takes a very significant place.

Its watchword: The libraries have to adapt themselves to the new requirements, if they do not want to become 'store-pits' of forgotten books.

Library program of the European Community - which includes questions of the multilingualism, protection of book stock, instruction, cooperation and development of networks - is fully supported by the European Association for Health Information and Libraries /EAHIL/, which strives to draw into the plan the libraries of non-community membership countries, too as soon as possible. Of course, the willingness is not enough, and financial difficulties hindering attainment are much harder to overcome. Much must be done by both parties for the set objective, that is,

1. technological development in the spirit of compatibility,
2. actual adherence to the principle of free flow of information,
3. surmounting of the language barrier.

MIRE ÉS HOGYAN HASZNÁLJUK A MICRO-ISIS PROGRAMOT*

ERDEINÉ TÖRÖCSIK Katalin^{**}, FEKETE Tamás

BIOGAL Gyógyszergyár Műszaki Könyvtára

Debrecen

A könyvtárak a számítógépek alkalmazását a könyvtári munkafolyamatok különböző területein kívánják megvalósítani. Néhol a folyóiratok, másutt utijelentések, statisztikák, gyarapodási jegyzékek vagy könyvek feldolgozása történt meg vagy van folyamatban. A hardver és a szoftver tekintetében is változatos kép tárul elénk. Könyvtárunk is bekapcsolódott ebbe a szép, de munkaigényes folyamatba egy VT-160 típusu, IBM PC/AT kompatibilis számítógéppel és a MICRO-ISIS programmal, amely az Integrated Scientific Information System elnevezésű szöveges információ kezelő rendszer mikrogépes változata /1/.

Mi a könyvek feldolgozását tekintjük elsődleges feladatunknak. Ezt könyvkatalógusunk nem egységes volta indokolja. Meglévő katalógusaink feltárják ugyan az állományt, de néhol hiányosan vagy nem egységes formában, hiszen néhány éve mi is áttértünk az új címléírásra. Az elmaradások megszüntetésére, valamint az egységesítés bevezetésére gondolva, elsőként a könyvek gépi katalógusát alakítottuk ki /2/. Az időigényes feldolgozó munka arra késztetett bennünket, hogy az egymásra épülő azonos munkafolyamatokat lehetőség szerint csak egyszer végezzük el, kiegészítve a még szükséges egyedi műveletekkel. A megrendelt könyvek jegyzéke, a leltárkönyv és a könyvkatalógus rekordjainak létrehozása, valamint a könyvkártya és katalóguscédula nyomtatása az a négy művelet, amelyet együtt, de külön-külön is végezhetünk.

A tulajdonképpeni feldolgozó munka előtt az általunk működtetni kívánt adatbázisokat külön-külön meg kellett terveznünk /3, 4/. A számunkra szükséges mezők felvétele, az adatlap megszerkesztése,

* A szerzők ugyanebben a témában megjelent cikkét lásd: Könyvtári Figyelő 1989. 2. sz. 151-171. p. /a szerk. /

** Szerző jelenlegi munkahelye: Kenézy Kórház Orvosi Könyvtára, Debrecen.

az invertálási mezők és technikájuk kijelölése majd a rekord képernyőformátumának kialakítása előzte meg az adatbevitel munkáját.

Három működő adatbázisunk van: a GAL a megrendeléshez szükséges adatokat, a LEIT a gépi leltározás, a BIO a könyvek katalógusának adatait tartalmazza. Közöttük szoros kapcsolatot alakítottunk ki, vagyis az azonos mezők mindegyik adatbázisban ugyanazt az azonosítási számot kapták, így azokat változtatás nélkül is megjeleníthetjük bármelyik adatbázisunkban az ISISXCH programmal történt áttöltés után.

Lehetőség nyílt tehát arra, hogy a könyvek számítógépes feldolgozását már akkor megkezdjük, amikor még azok csak kiadói és könyvterjesztői jegyzékek formájában vannak jelen könyvtárunkban. Rögзитjük azokat az adatokat, melyek a megrendelt dokumentumról nyújtának tájékoztatást, valamint a saját megjegyzéseinket tartalmazzák. Ezt eddig betűrendes katalógus formájában alkalmaztuk.

00004

Könyvért. Imp. cs. - 1986.02.03.

Chemie für Laboranten und Chemotechniker / Latscha, Hans Peter. - Berlin : Springer, 1986

Bd. 2.

Ar: 771.-

Megrendelt darabszám: 1 db.

Kérő neve: Schmidt Tibor dr.

Megjegyzés: 3 kötetben.

Megérkezett: 1988.10.04.

1. ábra

GAL /rendelés/ adatbázis egy rekordja

Az alapfájl rekordjainak megjelenítésével a rendeléseket időrendben tekinthetjük át, kereséssel pedig eljuthatunk a könyv címéhez, a kérő nevéhez, a megrendelés helyéhez. A könyv beérkezésekor az adatlapon kitöltjük az érkezés dátumának mezőjét és a rekordot a leltári adatbázisba visszük, utána töröljük. Az érkezési dátum mező lehetőséget nyújt arra is, hogy egy másik formátummal kiemeljük azoknak a dokumentumoknak a rekordjait, melyek még nem érkeztek meg:

"MFN" - Nem érkezett meg", n84,""/#,n84

pl.: 00085 - Nem érkezett meg

00157 - Nem érkezett meg

Ennek az adatbázisnak az állománya nem állandó, időközönként felújítjuk, ami úgy történik, hogy az exportálás me- őjében megje-
löljük a hiányzó dokumentumok rekordjait, keresés után kimentjük
az ISO.MST fájlba és az adatbázist inicializálás után a tárolt re-
kordokkal ujrátöltjük.

Az adatfelvétel tehát a megrendelt könyveknél már megkezdődik,
egyéb esetekben azonban a leltározás az első művelet. A könyvtá-
runkba érkező könyvek közül csak a végleges megőrzésre szánt könyve-
ket leltározzuk gépi uton. A könyvtári állomány nyilvántartásának
elkészítésénél a 3/1975 KM-PM rendeletet vettük figyelembe. Az ál-
talunk nyomtatott leltárkönyv lapjai számozottak, egy oldalra 5
rekord adatait nyomtatjuk. Egy rekord egy dokumentum adatait tar-
talmazza: a leltári számot, a könyv egyedi azonosításához szükséges
adatokat, a beszerzés idejét, módját és árát, a raktári számot és
helyet hagyunk a megjegyzésnek is. A leltári szám hangsúlyozott ki-
emelésével próbáljuk elkerülni a tévedés lehetőségét. A könyvek ál-
lományba vételét úgy végezzük, hogy a gépi vagy nyomtatott leltár-
könyv utolsó adatai alapján megállapítjuk a soron következő azono-
sitási számokat, ráírjuk a könyvre, majd a leltári adatbázis követ-
kező adatlapját kitöltjük.

Megrendelt könyveknél a leltározáshoz szükséges adatok egy ré-
sze azonos a rendelés adataival, ezért a rendszer ISISXCH menüjé-
nek segítségével a GAL adatbázis adatait átvisszük a LELT adatbá-
zisunkba, és ott a szükséges adatokkal kiegészítjük.

A leltári adatbázis rekordjaiból készül a már említett leltár-
könyv, valamint a könyvkártya. A könyvkártyát a képernyőformátumtól
kissé eltérő formátummal nyomtatjuk, mely szintén csak az egyedi
azonosításhoz szükséges adatokat tartalmazza. A cédula megfelelő
méretéhez a nyomtató félszéles /condensed/ üzemmódját használjuk.

Adatbázis neve: LELT

Formátum neve: IKAT

c72,mfn/MHL,v74/#v20(2,Q), " / "v30,'. -'" " v38" -",xl,v40," : "v41",
"v42",""/v2
4(2,Q)/#L.sz.: "v76/#

29.595

00254

IBM PC/XT felhasználóknak és programozóknak / Pethő Adám. - 3.kiad.- Bp.:
SZÁMALK, 1988

1. köt., Assembly alapismeretek

L.sz.: 24.194

2. ábra

Könyvkártyaformátum és rekord

Az állomány nyilvántartásából való törlés alatt a dokumentumnak az általunk nyomtatott leltárkönyvből történő szabványos törlést értjük, ellentétben a gépi adatbázissal, ahol a dokumentumhoz tartozó rekordot nem töröljük, hanem a leltári szám elé "T=" prefixet írunk. Így a törölt rekordok kiemelhetők T=\$ csonkolásos kereséssel.

Az új leltári rekordot átvisszük a gépi könyvkatalógus következő rekordjába, a bibliográfiai leírás adataival kiegészítjük és begépeljük az általunk előre elkészített tárgyszavakat is.

A katalóguscédulákat a katalógus rekordjaiból nyomtatjuk a tárgyszavak elhagyásával. Egyetlen hátránya, hogy a besorolási adatokat utólag gépeljük a cédulára. Elhatározásunk szerint az 1989 előtt megjelent könyvekről visszamenőlegesen elkészítjük a katalóguscédulát is - a meglévő katalógus hiányosságainak pótlására -, de ettől az évtől megjelenő könyvekre már csak gépi uton kereshetünk. A leltárból való törlés esetén a katalógus rekordját töröljük, helyére új adatokat viszünk.

A leltározás műveletének végzésekor az adatok megállapítása, rögzítése a dokumentumon, majd a rekord átvitele egyik adatbázisból a másikba, a bibliográfiai adatok kiegészítése és két könyvkártya nyomtatása összesen 10-12 percet vesz igénybe. Könyvtárunkba évente körülbelül 1200-1300 darab végleges megőrzésre szánt dokumentum érkezik, ezeknek közel fele idegen nyelvű. A feldolgozási idő tehát a nyelvi nehézségek miatt 20 perc is lehet. Az adatok ellenőrzésére, a hibák javítására még néhány percet rá kell szánnunk. Az egyszer felvitt közös adatoknak viszont megvan az az előnye, hogy a módosítás is egyszerűbb.

Lehetőséget próbálunk teremteni arra is, hogy az olvasók önállóan is tudjanak keresni az adatbázisban. A BIO adatbázis egy másolata az olvasók rendelkezésére áll egyszerűsített menükkel, amelyek kizárólag a keresés és a nyomtatás lehetőségét engedik meg.

Az eredeti menüket az ISISUTL program használatával irtuk át. Az ISIS főmenüjében az adatbevitel lehetőségét letiltottuk, az ISISPKT menüben pedig egy olvasói nyomtatási űrlap használatára adunk módot. Mindkét menü használatát lépésről lépésre leirtuk, amely alapján az olvasó pontosan tudja követni a program használatának menetét. Ahhoz azonban, hogy az olvasó zavartalanul tudjon tájékozódni, könyvtárunk minden dolgozója folyamatosan elsajátítja az adatbevitel, keresés és nyomtatás technikáját.

Program ISIS

KERESÉS

Menü EXGEN

Adatbázis neve - BIO

- L - Dialógus nyelv váltás /magyar, angol/
- B - Alapfájl áttekintése
- T - Invertált fájl áttekintése
- S - Keresés /ÉS = *, VAGY = +, csonkolás = \$/
- D - Találatok megjelenítése
- G - Korábbi keresés végrehajtása
- R - Keresőkérdések felidézése
- P - Találatok eltárolása /név: 1-6 karakter/
- X - Kilépés

? -

Program ISISPRT

NYOMTATÁS

Menü EXPRT

- L - Dialógus nyelv váltás /magyar, angol/
- S - Nyomtatás olvasói úrlappal /neve: BIOP/
- X - Kilépés

? -

3. ábra
Olvasói menük

GAL adatbázis

állomány:	folyamatosan cserélődő /beérkezés után a rekord megszűnik/
rekord:	állandó /tartalma nem változik/
nyilvántartás:	összesített /egy vagy több dokumentum rekordonként/
törlés:	megengedett
invertálási idő:	1000 rekord esetén 5-6 perc
felhasználás:	információ értékű, további feldolgozás alapja

LELT adatbázis

állomány:	visszamenőlegesen állandó /a rekord nem törölhető, törlés csak kijelöléssel/
rekord:	állandó /tartalma nem változik/
nyilvántartás:	egyedi /egy dokumentum rekordonként/
törlés:	nem megengedett, de prefixszel jelölt
invertálási idő:	1000 rekord esetén 5-6 perc
felhasználás:	dokumentáció és információ értékű, további feldolgozás alapja

BIO adatbázis

állomány:	változó /fogyó, bővülő/
rekord:	változó /kiegészíthető, javítható/
nyilvántartás:	összesített /egy vagy több dokumentum rekordonként/
törlés:	megengedett
invertálási idő:	1000 rekord esetén kb. másfél óra
felhasználás:	információ értékű

4. ábra

Az adatbázisok összehasonlító táblázata

IRODALOM

1. Huba Zoltán: Szöveges információk kezelése CDS/ISIS-szel = IIF Hírek, 1989. 2. sz. 19-20. p.
2. Erdeiné Törőcsik Katalin, Fekete Tamás: MICRO-ISIS alkalmazások = Könyvtári Figyelő, 1989. 35. évf. 2. sz.
3. CDS/ISIS kézikönyv /Mini-mikro változat, 1.0 kiadás/, UNESCO, 1985.
4. Szücs András, Varga Sándor: Online könyvkatalógus a MICRO-ISIS segítségével = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1986. 33. évf. 5-6-7. sz. 268-280 p.

FUNCTION AND USE OF MICROISIS PROGRAM

Katalin ERDEI-TÖRÖCSIK, Tamás FEKETE

Libraries apply computers on various areas of library processes. The authors' primary task was to process books. At first, machine catalogue of the books has been set up, but time-consuming processing has led us to perform only one, as far as possible, identical working process completed with the still required unique operations.

Before actual processing work we had to design the data bases. We have three data bases:

1. GAL - contains data necessary for ordering and our own comments
2. LEIT - contains inventory records, from which the inventory book and book cards are printed
3. BIO - contains the catalogue of books.

Close connection has been established among the three data bases, i.e. the identical fields were given the same identification number in each data base, so the ISISXCH program may display them without change in any other data base, then we can complete them.

Other supplementary work may be performed in the data bases. For example, deletion from inventory file is solved in a way that T= is written before the inventory number of the deleted book. So, the record is not deleted, but it can be searched in the file with the T= \$ method.

All employees of our library continuously are adopting the methods of data entry, searching and printing, as well as we wish to provide also a possibility for the readers to perform searches and printing individually. Use of menus has been described from step by step, on a basis on which the reader can follow exactly the process of handling the program.

REJTVÉNY-E A SZÁMITÓGÉP?

KEZDETI PROBLÉMÁK

A SZÁMITÓGÉP KÖNYVTÁRI ALKALMAZÁSA SORÁN

SOMOGYI Béláné

Debreceni Orvostudományi Egyetem Kenézy Könyvtára

Debrecen

Mi a rejtvény?

Szórakoztató fejtörő feladvány, amelynek megfejtését a burkoltan megadott elemekből lehet kitalálni.

Rejtvény-e a számítógép? Igen, nekünk az. Szórakoztat is, fejtörő is, burkoltan megadott elemei is vannak.

Közben munkatárs is. Olyan munkatárs, aki vak és süket. Mégis szinte ideális, mert rendkívül gyors és hibátlanul dolgozik. Ez nagy erény! Ezt kell kihasználnunk!

Ha "élő munkatárstól" kérünk valamit, vagy megcsinálja vagy nem, de az nem képzelhető el, hogy nem tudom vele közölni, mit szeretnék. Ez pedig a számítógép esetén kisebb-nagyobb feladatok megoldása során időnként előfordul. /Nem az ő hibája!/ Hisz vak és süket - nekünk kell alkalmazkodnunk hozzá, megtanulnunk a nyelvet, hogy dolgoztatni tudjuk, hogy dolgozni tudjunk vele. Meg kell tanulni kezelni, kézikönyvekből, programokat kell vásárolni, esetleg cserélni, és azokat úgy megismerni, hogy minél jobban ki tudjuk használni a programokban rejlő lehetőségeket. Sőt, mások adatait, adatbázisait is felhasználhatjuk!

Személyi kérdések, hogy ki dolgozzon a számítógéppel, nem merültek fel; négyen, önkéntesen örömmel vállalkoztunk. Később, amikor a hangosolvasóban is lesz terminál, mindenki használni fogja, hiszen a folyóirat-nyilvántartás, a könyvkatalógus használata és a kölcsönzés így lesz egyszerűbb és gyorsabb.

Első számítógépünket, egy VARYTER AT-t, 1988-ban nyertük OTKA-pályázaton. Az Országos Tudományos Kutatási Alap pályázatát elnyerte az egészségügyi-orvostudományi könyvtári hálózat, és a MTA SZTAKI COSY /Műszaki Fejlesztő Leányvállalat/ szállította a gépet. A cél az orvostudományi kutatóhelyek információs infrastruktúrájának

kiépítése volt. Az orvosi könyvtári hálózat 7 számítógépet kapott /41-ből/. Egy-egy VARYTER AT-t az orvosi egyetemek, a miskolci és a szombathelyi megyei kórház, az EISZI és az OIK. Ez a jövő szempontjából fontos: a későbbi országos együttműködés lehetőségének egyik feltétele - hogy egymással kompatibilis számítógépek álljanak rendelkezésre. Ez volt a hardver kérdése.

A másik fontos feltétel - a közös, cserélhető szoftverek kérdése. Az első program, amit vásároltunk, a SOTE Számítóközpont által készített "Számítógépes folyóiratnyilvántartó rendszer" volt. A program készítői vállalták a betanítást is. Nagy érdeklődéssel kezdtük meg folyóiratállományunk feldolgozását. Ma a DOTE-ra több, mint 1000 folyóirat jár, ebből 800 külföldi. A végeredmény 1684 rekord lett, a már lemondott és a megszűnt folyóiratok miatt.

A saját bőrünkön tapasztaltuk, hogy az adatbevitel milyen időigényes munka, főleg mert a sokszáz folyóirat sok-sok adatát először ellenőrizni kellett: előző cím, utóbbi cím, újra az előző cím - évszámokkal; összeolvadások, cimazonosságok; megszűnt, lemondták, újrandelték, átadták, átvették, visszaadták, leselejtezték, nem érkezett meg, elveszett, supplementum, Beihefte, Sonderhefte stb.

Ebben az időben négyen dolgoztunk ezzel a programmal és a gépnél kb. kétóránként váltottuk egymást. Az előkészítés volt a nagyobb munka, de nekünk az adatbevitel is nagyon nehézkesnek tűnt néhány területen /pl. a hiány, Suppl., beírásánál/.

Különösen a lelőhely /LEL/ bevitele volt számunkra nehézkes, túl sok lépcsőben tudtuk csak beírni azt a pár betűt, amire szükségünk volt.

Azt terveztük, hogy a klinikai viszonyokhoz való alkalmazásra a program készítőitől kisebb módosításokat kérünk. Velük egyébként a kapcsolat ideális volt /gyakoriak voltak a telefonos és személyes megbeszéléseink/.

A folyóiratfeldolgozás második felénél azonban - a mi hibánkból - "elszállt" a munkánk.

Azóta persze ebbe a csapdába nem esünk bele, mentünk floppy lemezre, streamerrel szalagra, inkább többször, mint egyszer sem.

Visszatérve az egységes szoftver kérdésére, kíváncsiak vagyunk arra, hogy ki vette meg a SOTE folyóiratnyilvántartó rendszerét? Mik a tapasztalataik? Ez még mindig érdekelt bennünket, bár azóta egyik munkatársunk Microsis programmal a folyóiratfeldolgozást megoldotta. Ezt a nagy munkát egyedül végezte el, pár hónap alatt, rengeteg energiát fektetve bele. Mivel egyedül vitte be az adatokat, így azok a lehető legegységesebbek. Ez nem elhanyagolható szempont! Az induláskor - az űrlap kialakításakor - véleményünket is kikérte, figyelembe vette.

A DOTE folyóirat-adatbázist elsősorban a földszinti olvasóteremben fogjuk használni, amikor ott is lesz számítógép. Fel lehet majd használni a folyóiratrendelésnél is, a legfrisebb folyóiratok kikeresésénél, mivel nálunk két hétig a napi beérkezés szerint megtalálhatók azok a folyóiratok is, amelyek aztán a klinikákra és az intézetekbe kerülnek véglegesen.

A könyvfeldolgozás, a friss könyvek adatainak folyamatos bevitelle ISIS 2.3 programmal folyik. A korábbi könyvek feldolgozására visszamenőleg kerül majd sor.

A katalógus rendezése, a betűrendes katalógus, a tárgyszókatálógus, sőt a leltárkönyv gépi előállítás is lehetővé válik a jövőben.

A kölcsönzés, a felszólítások automatikus megírása szintén a jövő tervei közé tartozik.

Az első teljesen önálló próbálkozásunk a disszertációk feldolgozása volt. A viszonylag kevés /150/ kötet, egyszerű adatokkal, tartalmilag már feldolgozott állomány, tárgyszavakkal ellátva - tanulásra alkalmasnak látszott. Ezért ismerkedtünk meg a dBASE III plus adatbáziskezelő rendszerrel. Az egyetem számítóközpontjában kaptunk az induláskor egy kis segítséget. És szerkesztettük a mezőket, vittük be az adatokat. Apróbb gondok persze folyamatosan adódtak, pl. nem tudtunk a leánykori névre visszakeresni, pedig ez néha fontosabb, mint ami a disszertációra rá van írva. Másik gond az volt, hogy a magyar ékezetes betűvel kezdődő név, pl. az É az indexelésnél a W után következett. Aztán a tárgyszavak közül csak az elsőre tudtunk visszakeresni. Egy-egy ilyen - nem nagy - probléma megoldása viszont mindig nagy öröm volt. Ráadásul meg is sokszorozódott, mert egymás sikereinek is tudtunk örülni. Így a DOTE disszertációk lett az első kész adatbázisunk.

A másik, önálló próbálkozásunk a Tanulókönyvtár jegyzeteladásának géppel való feldolgozása volt. Bár előzőleg úgy terveztük, hogy egy kisforgalmu hónappal kezdünk, mégis úgy alakult, hogy a szeptember, a legnagyobb forgalmu hónap került először feldolgozásra. Ezzel persze el is nyertük méltó "jutalmunkat", egy nagy anyagon tanultuk meg azt, hogy a gépnek a szóköz is ugyanolyan fontos karakter, mint a többi. Vesződtünk az ékezetekkel, a rövidítésekkel, a helyesírási hibákkal is. Pontosan kell dolgozni: az adatbevitelt lassan lehet csinálni, de csak pontosan érdemes.

Azóta minden hónapban fejlődött valamit a jegyzeteladás számítógépes nyilvántartása, már a tanulókönyvtáros is önállóan dolgozik vele. A következő lépésként a gépi készletnyilvántartást szeretnénk megoldani, amelyben a cikkszám, darabszám, egységár, bevétel, eladás, selejtezés stb. minden szerepelne már, naprakészen.

A dBASE c. kézikönyvet persze sokat forgattuk közben. Ami ma egyszerűnek, könnyen érthetőnek tűnik belőle, nem volt olyan egyszerű az első olvasáskor. Ez persze igaz más programokra is. Egy bizonyos szintű ismerettel már rendelkezni kell ahhoz, hogy az ember használni is tudja őket. Ha mégis megakad, visszatér hozzá később, esetleg segítséget kér a munkatársától. Közös öröm, ha ketten vagy többen jövünk rá valaminek a megoldására. A tanulókönyvtár jegyzeteladásában mindenki kitalált vagy megfejtett valamit.

A második VARYTER AT-t karácsonykor vettük. /Ennek a Winchestere már 40 MB-os./ A DIALOG és a DATA-STAR nemzetközi adatbázis szolgáltató központokhoz tudunk kapcsolódni vele NEDIX-hálózaton keresztül. Számítógépes online témafigyelésre és irodalomkutatásra ad lehetőséget. Sajnos, a Dialoghoz még nem érkeztek meg a szükséges kézikönyvek, de a Data-Star dokumentációja már régóta megvan.

Néhány keresést már végeztünk. Néhány hibát így már elkövetünk. A "szabályokat" könyvből hiába tanulja meg előre az ember, adott pillanatban, a kereséskor minden nem fog az eszébe jutni. Fel lehet, fel kell készülni egy keresésre, de a valódi keresésnek, a gyakorlatnak óriási szerepe van. Az eddigi legnagyobb hibánk - mindjárt az első keresésnél - az volt, hogy a hibás leütéseket backspace helyett a <--- lal javítottuk. A gép nem fogadta el - mi pedig teljesen értetlenül álltunk, mivel szerintünk minden megfe-

elő volt: a parancs, a keresőszó, az operátor stb. Igaz, utána meg is találtuk a kézikönyvben, hogy a hibajavítás karakterenként a backspace billentyű segítségével történhet /vagy Ctrl H-val/, de az nem derült ki, hogy az általunk kedvelt megoldás, a balra nyíl itt nem használható.

A keresésre való felkészülés érdekében szerkesztettünk egy kérdőívet, amelyre fel kell írni a keresendő téma magyar megfogalmazását, az angol tárgyszavakat, a szűkítési lehetőségeket /év, nyelv, nem stb./, stb. Ezt követi a keresési stratégia megtervezése, amihez az adatközpont parancsnyelvének és az adatbázisoknak az ismerete szükséges. Meg kell tervezni, de állandóan módosítani lehet, sőt a válaszoaktól függően módosítani kell.

Egy keresés ára: 700-3500 Ft között mozog. Ez elsősorban a gép-író függvénye, de a találatok száma is befolyásolja a végösszeget. Az online kinyomtatás helyett az olcsóbb offline nyomtatást is lehet kérni, az eredmény akkor postán érkezik. Igaz, később.

Közben folyamatosan ismerkedtünk meg szövegszerkesztő programokkal. Az első a Kedit volt. Aztán a Word Star szövegfeldolgozó program került sorra, amit a helpje segítségével, kézikönyv nélkül ismertünk meg, így fedeztük fel lehetőségeit. A könyvhiányjegyzék volt az első produktum. Egy nem túl szórakoztató jegyzék összeállítását, állandó javítását a WS-sel való ismerkedés megkönnyítette. A WS-nél is fordultak elő kényesebb kérdések: tartalomjegyzék-szerkesztés, alsó-, felső indexek nyomtatása, magyar ékezetes szavak indexelése stb. /A magyar ékezetes betűkkel elég sok problémánk volt más programoknál is./

A WS ismerete viszont alaposan megkönnyíti más szövegszerkesztő programok megismerését is: PW /Personal Writer/, World, stb. Az újdonságoknak lehet örülni, a jobb megoldásokat értékelni. /Szinonima-szótár, különböző vastagságu vonalakkal való rajzolási lehetőségek stb./

Rövidesen a számítógépes irodalomkutatásra lesz más lehetőségünk is. Büszkeségünk: a Medline optikai lemezen /CD-ROM/ már megérkezett. A lemezmeghajtót izgalommal várjuk. A klinikai dolgozók számára ez a szolgáltatás ingyenes lesz. Az utóbbi 10 év orvosi-biológiai irodalma számunkra is könnyen kezelhetővé válik. Aki a nyomtatott Index Medicus-t rendszeresen használta /nem a kumulált

köteteket/, az tudja igazán értékelni majd a CD gyorsaságát és azt, hogy fizikailag sem veszi igénybe a keresőt. Ráadásul több lehetőség is lesz a keresésre, mint a nyomtatott formában. Tehát nemcsak gyorsabb, és könnyebb.

A mostani vonalkapcsolt hálózat kiépítése után a csomagkapcsolt hálózatba való bekapcsolódás a cél.

A könyvtári hálózat kiépítését az IIF /Információs Infrastruktúra Fejlesztési Program/ vállalta. Pályázat segítségével a klinikai kiépítést, elsősorban az Elméleti Tömbben levő Tömbkönyvtár bevonását kívánjuk elérni.

Orvosi és nem orvosi adatbázisokkal tudunk rövidesen kapcsolatot teremteni. Pl. a Széchenyi Könyvtárral, aminek a könyvtárközi kölcsönzésnél lesz pl. jelentősége és a Nemzeti Periodika Adatbázis is használható lesz. Kapcsolatot tervezünk a többi orvosi egyetem könyvtárával is. /Miután a külföldi adatbázisokat már használni tudjuk, el fogjuk érni a magyarokat is./

A képzési feltételekről is szót kell ejtenem.

Az alapfoku tanfolyamok /1-2, 4-5 naposak/ szükségesek, de nem elégségesek.

A kézikönyveket mindenképp be kell szerezni, és folyamatosan használni.

Nagyon jelentős lehet a személyes segítség is.

Nekünk először egy számítástechnikát tanuló hallgató segített a DOTE Számítóközpontjából. Később az egyik klinikán dolgozó orvos segített időnként. És most megtaláltuk az igazi segítséget, egy könyvtárban dolgozó, számítógéphez is értő vegyész személyében, aki idejét nem kimélve türelemmel segít nekünk problémáink megoldásában.

Ilyen segítőkét kívánunk minden kezdő, segítségre vágyó számítógépes könyvtári dolgozónak!

IS THE COMPUTER A RIDDLE?
INITIAL DIFFICULTIES IN APPLYING COMPUTER IN LIBRARY
PROCESSES

Katalin SOMOGYI

The computerization of library work has recently begun at the Kenézy Library of the Medical University, Debrecen. The library got its first personal computer in 1988. The author emphasizes the first difficulties and problems of getting used to working with computers and the entertaining sides of the new sort of work at the same time.

They use Microsis and dBASE III plus systems. The holdings are being processed by computers. They have made two other databases: one for the dissertations of the University and other for registering the sales of lecture notes in the Students' Library. They plan to computerize the loan system of the whole library in the near future.

Literature searches are made from the databases of Dialog and Data-Star centres. The new challenge is the acquisition and use of the Medline on CD-ROM.

The Kenézy Library is going to take part in the planned Hungarian computerized library network system.

KÖNYVTÁRI ÉS INFORMÁCIÓS SZOLGÁLTATÁSOK
FELÉPÍTÉSE A SZLOVÁK EGÉSZSÉGÜGYBEN

Zuzana SIMOVICOVA

Ustav vedeckych zdravotnickych informacii

Pozsony

A magyar-szlovák kapcsolatok az orvostudományi könyvtárak területén hosszú - majd 20 éves - multra vezetnek vissza, amelyet a két központi információs intézet és könyvtár alapozott meg. E kapcsolatok különösen az 1980-as évek elejétől fejlődtek, amikor az intézetek között kétoldalu szerződés aláírására került sor. E szerződés megalapozta a rendszeres kapcsolatokat, információk, szakemberek cseréjét. A kétoldalu kapcsolat legerősebben a módszertani munka és a nemzetközi feladatok terén realizálódik. Az OIK-ot nagyon korrekt partnernek ismerjük, a közös munka elsősorban a MEDPERIODIK és az egészségügyi információs jogi rendszer felépítésében nyilvánul meg. Reméljük, hogy a további években a magyar és a szlovák orvosi könyvtárosok kapcsolata tovább szélesedik, kiterjed a hálózat többi szervezetére is és még sok konkrét eredményt hoz. Sajnáljuk, hogy a múlt évi pozsonyi konferencián, amelyet intézetünk és a szlovák orvosok társaságán belül működő információs szekció rendezett, több nyugati és szocialista országból jött kollega részvételével, nem vett részt magyar orvosi könyvtáros. Az érdeklődőknek figyelmébe ajánlom a konferencia anyagát angol nyelven tartalmazó kiadványt. Előadásom fő célja ismertetni a könyvtári és információs szolgáltatások rendszerét a szlovák egészségügyben.

A könyvtári és információs szolgáltatások biztosítása a szlovákiai egészségügyben az orvosi könyvtárak és információs központok hálózatának a feladata. A hálózat 1959-ben kezdett kialakulni és jelenleg 119 szervezeti egységből áll, amelyekben 229 főállású könyvtáros dolgozik. A hálózat felépítése sokban hasonló a magyarországi orvosi könyvtári hálózat struktúrájához. Az irányítás szempontjából a könyvtárakat két csoportra lehet osztani, mégpedig a kutatóintézetekben és más központilag irányított egészségügyi intézetekben működő /ezeket az Egészségügyi és Szociális Miniszté-

rium irányítja/, és a gyógyító-megelőző intézetekben működő könyvtárak csoportjára. Ezeket az intézeteket a nemzeti bizottságok tartják fenn. A módszertani irányítás szempontjából a hálózat hierarchikus felépítésű. Központi módszertani irányítás a pozsonyi Ustav Vedeckych Zdravotnickych Informácii /Egészségügyi Tudományos Információs Intézet/ feladatai közé tartozik. A módszertani irányítás rendszerének második szintjét a területi* kórházakban működő orvosi könyvtárak alkotják /4/, a harmadik szinten a járási egészségügyi intézetek könyvtáraival /37/ találkozunk. A hálózat fő feladata az egészségügyben működő 124.884 dolgozó tudományos információkkal való ellátása. A tudományos információk felhasználóinak a legnépesebb kategóriáját az orvosok alkotják /17.759/, a többi gyógyszerészek /1975/, más főiskolai végzettségűek /2622/ és az egészségügyben dolgozó középkáderek /48.564/ jelentik. Ami a szakirodalom és a tudományos információk iránti igényt illeti, a legintenzívebb felhasználók a kutatók és a klinikai orvosok.

Az egészségügyi vezetők és szervezők, továbbá a körzeti, gyári és gyakorló orvosok kevésbé igénylik az információt és igényeik szórványosak. Ismeretes, hogy az orvosi és egészségügyi információk iránti igény más országban is hasonló.

A hálózat legfőbb általános vonásai a következők:

1. Először is meg kell állapítani, hogy a hálózat minden szervezeti fokán nagyon szorosan összekapcsolódik a könyvtári és információs munka, a kettő homogén egységet alkot. Az információs munkának és szolgáltatásoknak a könyvtári munka az alapja. Így a hálózat része a szlovákiai könyvtárak rendszerének és a csehszlovák tudományos és műszaki információs központok rendszerének is.

2. Minden egészségügyi intézetben működik valamilyen típusú könyvtár és elvileg minden egészségügyi dolgozónak Szlovákia bármely részén egyforma lehetőségei vannak az információforrások elérésére. A kutatóintézetek könyvtáraiban és információs központjaiban átlag 4 munkatárs dolgozik. E könyvtárak állománya átlagban 7.800 egységet tartalmaz. A területi egészségügyi könyvtáraknak átlag 6 munkatársa és 40.000 kötetes könyvállománya van. A járási

* Kb. a hazai megyei kórházaknak felelnek meg. /a szerk./

egészségügyi könyvtárakban átlag 2 könyvtáros és 14.000 kötetnyi könyvállomány van. A könyvtári és információs munka a hálózatban úgy van megszervezve, hogy a biomedicinális másodlagos információs rendszerek segítségével megszerezhető a csehszlovákiai könyvtárak állományában megtalálható elsődleges dokumentumállomány. Legnagyobb problémát az időkérdés okozza, mert sajnos, a könyvtárak nem rendelkeznek olyan korszerű műszaki feltételekkel, amelyek lehetővé tennék a felhasználók érdeklődésének gyors kielégítését. Másik probléma a valutás irodalom.

3. Ami a könyvtári és információs technológia alkalmazását illeti, jelenleg még tulnyomó részben a könyvtárak a hagyományos módszerekkel dolgoznak. A modern információs technológiát elsősorban a különböző adatbázisok aktiv létrehozásánál használjuk, mint pl. a csehszlovákiai orvostudományi irodalom bibliográfiai feldolgozásánál és felhasználásánál, az egészségügyi-jogi információs rendszer és a központi katalógus működtetésénél, másodsorban a releváns külföldi adatbázisok felhasználásánál. A könyvtári folyamatok - beszerzés, feldolgozás, kölcsönzés - automatizálásának tervén dolgozunk, és elkészítettük a hálózat automatizálásának a koncepcióját. A számítástechnika felhasználásában vannak még az említettekén kívül részleges eredmények, amelyek közül megemlítem pl. a hálózat statisztikai adatainak gépi feldolgozását 1980-tól, továbbá a hálózat munkatársainak és egyes könyvtárainak adatait tartalmazó adatbázisok működését. Ezeket az adatbázisokat elsősorban a módszertani irányításban használjuk.

A hálózat általános jellemzése után rátérnék az egyes szolgáltatások megismertetésére. A hálózaton belül nyújtott szolgáltatásokat két nagy csoportra lehet osztani. Az első csoportot a biomedicinális szekunder információkat nyújtó szolgáltatások képezik. A második csoportot a primer dokumentumok beszerzését biztosító szolgáltatások alkotják.

Milyen formában és milyen forrásokból közvetítik a hálózat könyvtárai a másodlagos információkat?

A szolgáltatások e kategóriájában négy forma dominál: retrospektív és kurrens irodalomkutatás, információs kiadványok és bibliográfiai adatszolgáltatások.

Retrospektív visszakeresés részben klasszikus módon, részben online, ill. offline technológiával történik. Online keresés rész-

ben a Csehszlovákiában létrehozott, ill. szabadalom keretében megvásárolt adatbázisokból biztosítható, másrészt a külföldi adatbázis központokon keresztül elérhető adatbázisokból. A csehszlovák adatbázis központ az UVTEI /a csehszlovák műszaki információk központ/ keretében működik. Az itt levő adatbázisok közül az egészségügyben legkihasználtabb az Excerpta Medica /1978 óta vásároljuk/, a Bibliografia medica Cechoslovaca /csehszlovák orvostudományi bibliográfiai adatbázis/, valamint központi könyvkatalógus, amely tartalmazza a szlovákiai könyvtárakban megtalálható külföldi irodalom adatait.

Kisebb mértékben használjuk a Chemical Abstracts és az INSPEC adatbázisokat. A külföldi adatbázis szolgáltató központok közül legkihasználtabbak a DATASTAR és a DIALOG, s az általuk közvetített adatbázisok közül a MEDLINE és az SCI.

A Csehszlovák adatbázis központhoz minden megfelelő technikával rendelkező könyvtár kapcsolódhat.

1988-ban a hálózat könyvtárai, de mindenekelőtt a mi intézetünk 600 online visszakeresést nyújtott. Mivel nem mindegyik könyvtárban adottak a feltételek az online keresésre, még hagyományos módon végeznek irodalomkutatót, mégpedig nyomtatott indexekből, bibliográfiákból. A kurrens visszakeresés fő forrása az Excerpta Medica. Ennek lehetőségét prágai társintézetünk garantálja. A múlt évben 1889 profil-figyelést közvetítettünk. Néhány olyan adatbázis is van, amelyek még nem elérhetők interaktív módon, de használhatók offline technológiával. Ezek közül megemlítem az automatizált egészségügyi-jogi információk rendszert, amelyet a mi intézetünkben terveztünk és mi is forgalmazzuk. Remélhetőleg a magyarországi hálózatban is ismert a nyomtatott terméke, amely Index Medico-iuridicus címen jelenik meg eddig orosz-angol, ez évtől külön orosz és külön angol kiadásban. A rendszer feldolgozza a KGST országokban kiadott egészségügyi-jogi dokumentumokat - jogszabályokat és egyéb jogi irodalmat. Az adatbázisból visszakeresést is végzünk, nemcsak tematika szerint, hanem olyan kérdésekre vonatkozóan is, mint pl. egy jogszabály aktuális-e vagy sem; milyen más jogszabály helyettesíti, módosítja, egészíti ki; egy bizonyos jogszabályra milyen irodalom vonatkozik, milyen folyóiratcikkben magyarázták. Jelenleg az adatbázis személyi számítógépre és az online technológiára való átvitelét készítjük elő.

A következő információs szolgáltatási formát a kiadványok jelentik. A hálózaton belüli kiadványok közül első helyen megemlíteném a társadalomorvostan és egészségügyi szervezés bibliográfiáját, amelyet intézetünk ad ki évente négyszer. Tartalmazza a csehszlovák és külföldi folyóiratok bibliográfiai cimleírását az említett témakörből. Elsősorban az egészségügyi szervezők számára készül. Területi és járási könyvtárak fő kiadványai a folyóiratjegyzékek, személyi bibliográfiák és állományfeltáró kiadványok. Évente átlagban a hálózatban 78 ilyen típusu kiadvány jelenik meg.

A másodlagos információs szolgáltatások utolsó formája a bibliográfiai adatok nyújtása, ami alatt például cimleírás kiegészítése, folyóiratokról szóló adatok azonosítását, szerzői /cim/ adatok kikeresését értjük.

A primer dokumentumok megszerzését biztosító szolgáltatások fő formája a kölcsönzés /könyvtáron belül, kívül és a könyvtárak között/. A dokumentumokat a könyvtárak eredeti formában, xerokópián, mikrofichen nyújtják a felhasználónak. 1988-ban a hálózat könyvtárai 675.796 könyvet kölcsönöztek, 3,7 millió oldal xerokópiát készítettek. E területen a legnagyobb gondot az okozza, hogy az elsődleges forrásokhoz való hozzájutás hosszú ideig tart, valuta-hiány okán nem található meg az az irodalom, amelyet a legfontosabb orvostudományi adatbázisok feldolgoznak. Intézetünk ezt a problémát részben a folyóiratok mikrofichen való terjesztésével akarja megoldani.

A szlovákiai orvostudományi könyvtáraknak és információs központoknak megvan a koncepciója és a szervezeti feltételek is adottak ahhoz, hogy kielégítsék az egészségügyben dolgozók információs igényeit. Ahhoz, hogy e koncepció megvalósuljon és a hálózat egy modern információs rendszerré alakuljon, elsősorban korszerű információs technikára és technológiára van szükség és nem utolsósorban arra is, hogy javuljon az egészségügyben dolgozók felkészültsége az információk felhasználására.

STRUCTURE OF LIBRARY AND INFORMATION
SERVICES IN THE SLOVAKIAN HEALTH CARE SYSTEM

Zuzana SIMOVICOVA

Library and information services for the Slovakian health workers are provided by medical libraries and information centres, which are directed by the Ministry of Social Affairs and Health. Methodological direction of the network is function of the Health Information Institute /UVZI/. Most important organizational points of the network are medical libraries and information institutes belonging to medical institutions of the following type:

- 1/ research institutes and institutes directed in a centralized way,
- 2/ regional medical institutes, 3/ district medical institutes.

The type of library and information services is determined by the site of the library and informational centre as well as its function fulfilled in the network. Fundamental forms of the current services are:

- in-library and inter-library lending,
- literature retrieval /on-line, off-line, or in traditional mode/,
- supply of bibliographical information,
- publications.

Quantitative characterization of the network: 119 libraries and information centres, 229 library and information workers, book stock consisting of 1,059.761 units, 12.715 current journals, 675.796 lendings, 42.596 readers, 78 publications, 1679 retrospective searches, 1889 SDI, 379.247 xerographic copies. Organizational structure of the network and location of libraries and information centres provides, in principle, equal possibility for each category of the health workers to access information and documents.

AZ ORVOSI-BIOLÓGIAI INFORMÁCIÓ JELENLEGI IRÁNYZATAI
A CSEH KÖZTÁRSASÁGBAN*

Jiri DRBÁLEK

Ustav Vedeckych Lekarskych informaci
Prága

A prágai Orvostudományi Információs Intézet könyvtári és információs központja az idén ünnepli fennállásának negyvenedik évfordulóját.

Az orvosi-biológiai irodalom hatalmas tárházához 1978 óta férünk hozzá, amikor a jól ismert Excerpta Medica adatbázist, az EMBASE-t megvásároltuk. Az adatbázis anyagát hetente küldik mágneszalagon, amelyet Prágában tárolnak és dolgoznak fel. Az Excerpta Medica témafigyelő szolgálata /SDI/ igen fontos szerepet játszik a klinikusok és főleg a kutatók információigényének kielégítésében. Jelenleg kb. 1500 témát figyelünk és juttatunk el a felhasználóhoz, összesen kb. 8000 példányban. Emellett az ország különböző információs központjaiban felállított mintegy 100 terminál segítségével online keresések is végezhetők retrospektív EM file-okból, amelyek hetente kétszer, összesen 8 órában érhetők el. Ezenkívül számos kereskedelmi rendszer és külföldi adatbázis /Data-Star, BRS/ online hozzáférése is biztosítva van, de a külföldi valutaeszközök korlátozott felhasználása nem teszi lehetővé ennek a nagyon értékes információforrásnak a szélesebb körű kiaknázását.

Ami a nemzeti irodalmat illeti, a Bibliographia Medica Cechoslovaca számítógépes rendszerét kell megemlítenünk. A nemzeti orvosi bibliográfiának két típusa készül, az adatbázisban keresést offline és online is lehet végezni. Utoljára, de nem utolsósorban, az Intézet részt vesz a szocialista országok orvostudományi információs rendszere, a Medinform által nyújtott automatizált szolgáltatások kidolgozásában és felhasználásában: a Medik bibliográfiai adatbázis, az Egészségügyi- jogi információ és a Medperiodik adatbázisok keretében.

* A konferencián az előadás angol nyelven hangzott el, melynek kivonatát a cikk végén közöljük. /a szerk./

Igen ígéretes eredményekről számolhatunk be a CD-ROM technológiának az orvosi-biológiai információ területén való alkalmazásával kapcsolatban. Az első CD-ROM termék intézetünkben a CANCER-CD, a világ onkológia irodalmának adatbázisa. Az adatbázis 1985-1987-es éveket öleli fel, a három legelső adatbázis adatait tartalmazza, több mint 180.000 rekorddal, összefoglalókkal és magyarázatokkal. Az adatbázis elfér egyetlen lemezen /540 megabyte/ és a saját IBM gépünkön futtatható egy meghajtó egység és interface kártya segítségével. Legfőbb előnye a korlátlan keresési lehetőség és a költségek változatlansága, de a keresés természetesen lassabb, és nem annyira friss, mint az online keresésnél. A lemez visszakeresési szoftverje azonban nagyon hatékony, a felhasználót a rendszerben számos utmutató igazítja el.

A Cancer-CD 1988-ra kiegészített változatát csak ebben a hónapban kezdjük alkalmazni. Ugyanez érvényes az Elsevier másik új termékére, az Excerpta Medica Abstract Journals CD-re, amely az előző évben kiadott összes 42 EM szekciót tartalmazza, mintegy 150.000 tételt. A lemezt ingyen megkaphatják azok az előfizetők, akik a nyomtatott referáló folyóiratok összességére előfizetnek. Más CD-ROM termékek /Medline, SCI/ vizsgálatával szerzett tapasztalataink alapján azt mondhatjuk, hogy ez a technológia jelentős hatással lesz információs gyakorlatunkra a 90-es években, mely inkább kiegészíti, semmint helyettesíti majd az online keresést.

Ami a könyvtári szolgáltatásokat illeti, tervezzük a könyvtári szolgáltatások gépesítését az Állami Orvosi Könyvtárban, amely intézetünk részét képezi. Ezért egy Supertype TDS-Mini 85 miniszámítógépet szereztünk be, mellyel az első tervünk az orvosi-biológiai folyóiratok egységes katalógusának feldolgozása lenne. A könyvtári folyamatok automatizálását minden nagyobb könyvtárban fokozatosan bevezetik, ami Magyarországhoz és Lengyelországhoz hasonlóan, az IBM kompatibilis mikroszámítógépeken, CDS-ISIS szoftvereken és szabvány adatleírásokon alapul. Ugy véljük, hogy ezen a téren jó alkalom nyílna kooperációra és tapasztalatcserére a nemzetközi kétoldalu egyezmények alapján.

CURRENT TENDENCIES OF MEDICO-BIOLOGICAL
INFORMATION IN THE CZECHREPUBLIC

Jiri DRBÁLEK

The Prague Medical Information Institute /UVLI/ has been using

EMBASE data base of Excerpta Medica since 1978, the material of which is received weekly on magnetic tape. Within the scope of SDI facility to be arisen from this 1500 topics are monitored and the results are sent out to the users in about 8000 copies.

In addition, on-line searches are performed from EM files, too. Moreover the UVLI has access to many other data bases as well. Search in data base of the national medical bibliography is possible in both off-line and on-line modes.

Also, the UVLI participates in medical information cooperation of the socialist countries named Medinform.

Application of CD-ROM technology yielded very promising results. The first CD-ROM product purchased by the institute is the CANDER-CD, a data base of oncological special literature of the world, which contains more than 180.000 records with summaries and explanations.

Greatest advantage of CD-ROM is the unlimited searching opportunity so that, in the meantime, the costs do not increase, however, the searching operation is slower and not so updated as for the on-line search.

In a short time the UVLI will receive the Excerpta Medica Abstract Journals CD, which contains material of 42 sections of EM with about 150.000 items.

Testing of other CD-ROM products also confirms that this technology will have significant effect on practice of nineties, but it rather completes than replaces the on-line search.

The Institute plans computerization of library processes, too. To this end IBM PC compatible micro-computers and CDS ISIS software are used, but a Supertype TDS-Mini 85 minicomputer has also been purchased for uniform catalogization of the medico-biological journals.

BESZÁMOLÓ

AZ EURÓPAI ORVOSI KÖNYVTÁRAK ÉS TÁJÉKOZTATÓ INTÉZETEK
1988. november 2-6-án, BOLOGNÁBAN MEGTARTOTT
KONFERENCIAJÁRÓL*

BENDA Mária

Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár
Budapest

A konferencián az EAHIL 500 tagja majdnem teljes létszámban részt vett. A szervezet igen élénk tevékenységet fejt ki és úgy véli, hogy az orvosi könyvtárak fontos szerepet töltenek be olyan időkben, amikor a technikai fejlődés az egészségügyi intézményekben is felgyorsult. Ehhez a változáshoz kell a könyvtárosok hozzáállását és szakértelmét igazítani, mert a gyorsan fejlődő könyvtári rendszerekbe mielőbb ke kell tudniuk kapcsolódni. Többen úgy vélik, hogy "az európai könyvtári hálózat" megteremtése ma legalább olyan feladat, mint annak idején /a múlt században/ a vasuti hálózat vagy később a telefonhálózat megteremtése volt. Most a könyvtári hálózat megteremtése, egyesek szerint a nemzeti hálózatok összekapcsolása következik.

Ennek jegyében hangzott el 98 előadás, amelyek közül

- számítógépes adatbázisokkal 29,
- különböző szervezetekkel és együttműködésükkel 12,
- az információ felhasználóival 10,
- könyvtárelemzéssel 3,
- központi katalógusokkal 3,
- orvostörténelemmel 7,
- saját könyvtár bemutatással, elméleti kérdésekkel stb. 34

foglalkozott, de még a najdan klasszikusnak számító témákat is át meg átszötték a gépesítésre vonatkozó ismeretek és utalások.

* Elhangzott 1989. szeptember 21-én a MKE Műszaki Szekció Orvosi Könyvtáros Csoportjának rendezvényén. /a szerk./

A konferencián volt az előadásokon kívül Medlars bemutató és kerekasztal megbeszélés az európai Medlars-központok igazgatói számára, voltak továbbképző tanfolyamok, éspedig:

- a MeSH-ről és a MLA osztályozási rendszerről,
- az orvosi könyvtárak újabb vezetési gyakorlatáról,
- a könyvtárak jövedelmező működtetéséről és
- a mikroszámítógépek könyvtári alkalmazásáról.

Két előadást szeretnék részletesebben ismertetni.

G. Bianchi, Marta Gorgi, Luciana Libutti és Adriana Valente Olaszországból "Orvosi-biológiai könyvtárak és a teljes szövegű adatbázisok" címen tartottak előadást. Szerintük az információs technológiák fellendülését az orvostudományban az idézte elő, hogy az utóbbi 40 évben új technikák forradalmasították a sebészetet, az endokrinológiát, a kardiológiát és a neurológiát s egyre sürgetőbbé vált, hogy minél több információ kerüljön e területekről a nagyközönséghez, vagy más természetű laboratóriumokból és az iparból az orvostudományhoz. Ez azonban csak akkor lehetséges, ha a közvetítő technológia is fejlődik.

Az információhálózat akkor élő, ha kapcsolatban van a fejlett telefonhálózattal, ami Európában tulajdonképpen megvan. Ha az egyes intézményeknek megvan a fejlett távkapcsolati felszerelésük, egyszerű számos adatbázissal online kapcsolatba kerülni.

Az elérhető orvosi-biológiai és határterületi adatbázisok száma:

- orvostudomány és biológia	52
- egészségügy	37
- orvostudomány és egészségügy	13
- élettudományok	22
- pszichológia	11
- farmakológia	40
- toxikológia	27

összesen 202

és ezek primer és szekunder adatbázisokra oszlanak. A szekunder /bibliográfiai és referált/ adatbázisok az informálódást csak részben képesek megoldani, hiszen az eredeti szöveg után még tovább kell kutatni. A primer adatbázisok viszont magát a dokumentumot nyújtják. Ezek tény adatbázisok /egyes anyagok különböző jellemzőit tartalmazzák/, numerikus, statisztikai adatbázisok /pénzügyi-gazdasági adatokkal/ és teljes szövegű adatbázisok /a dokumentumok teljes szövegével/.

A teljes szövegű adatbázisok jellemzői

A Cuadra /Elsevier Directory of Online Databases/ 1988. kiadása 3331 adatbázist regisztrál, közülük 1081 részben vagy egészben teljes szövegű adatbázis. A teljes szövegű adatbázisok előnye a következők:

- a megtalált és elolvasott /vagy "megtekintett"/ dokumentumokról azonnal kiderül, hogy relevánsak-e vagy sem,
- a felhasználó azonnal szöveget olvashat és nem kell kódokkal, szakjelzetekkel bibelődnie,
- a szövegen kívül megjelennek a táblázatok, ábrák, lábjegyzetek, szóval a gyakran nagyon is fontos "járulékos" információk,
- a teljes szövegű információ hamarabb jut el a felhasználóhoz, mint a referátumot vagy kódokat tartalmazó, mert nincs meg a referátumok készítését vagy az osztályozást igénybevevő idővesztés,
- mentesítik a felhasználót attól, hogy a bibliográfiában válogatnia kelljen, ami mindig rejt magában bizonytalanságot és mentesíti a felhasználót attól, hogy az eredeti dokumentumot tovább kelljen keresnie.

A teljes szövegű adatbázis piac

Ma már nemcsak olyan adatbázisok léteznek, amelyeket eleve teljes szövegű adatbázisként hoztak létre, hanem számos olyan kiadvány /pl. folyóirat/ is van, amelyeknek szövege kiadványban is és online is elérhető. Ezek törvények, monográfiák, folyóiratcikkek, újságok, enciklopédiák, riportok. Fontos, hogy az adatbázis jelezze azt is, hogy a szöveg milyen forrásból ered, mert ez segíti a felhasználót annak eldöntésében, hogy számára mennyire fontos a szöveg.

Orvostudományi teljes szövegű adatbázisok

A már említett Cuadra Elsevier Directory of Online Databases megadja az egyes adatbázisok részletes adatait, jellemzőit. A szerzők intézetében működik egy olyan tájékoztató központ, amely a felhasználóknak bármikor tanácsot ad, hogy mely adatbázishoz érdemes kérésükkel fordulni. A központnak eleve az a célja, hogy az online adatbázisok felhasználását minél jobban előmozdítsa.

E rendszerek egy része felhasználóbarát, s ezek a nyolcvanas évektől az orvosok körében is népszerűek lettek. A DMC /a Dialog Medical Connection/ orvosoknak, kutatóknak egyaránt ajánlható, menüvel és parancsnyelvvvel egyaránt működtethető. A menüvel működő változat a felhasználót lépésről lépésre vezeti. A parancsnyelvet működtető felhasználó azonban testre szabottabb válaszokat kap. A kétféle rendszer váltogatható és ha a felhasználó megakad, online segítséget is kap a további lépésekhez.

A DMC útján 4 orvostudományi információrendszer válik hozzáférhetővé:

- a Medical Reference Library, amely az EMBASE, a Medline, a Psycinfo, a Drug Information Fulltext, a Clinical Abstracts, a Health Planning and Administration és a Cancerlit adatbázisokat közvetíti,

- a Bioscience Reference Library, amely a Biosis, a Previews, a Food Science, a Life Science Collection stb.-hez,

- a Sci/Tech Reference Library, amely - többek között - a Scisearch, a Casesearch, a Compendex, az Iris stb. bázisokat közvetíti és

- a General Reference Library, amely nem közvetlen orvosi információkat közvetít, mint pl. különböző enciklopédiák adatait stb.

A terjesztők megegyezése révén a piacon olyan szolgáltatások jelentek meg, amelyek az adatbázisokhoz közvetlen hozzáférést biztosítanak. Ezeket hívják gateway rendszereknek. Némelyikük nagy mértékben megkönnyíti a könyvtáros munkáját is. Ilyen pl. az EasyNet, amely 900 adatbázist képes 15 ismertebb nemzetközi host komputer segítségével közvetíteni. Az EasyNet messzemenően felhasználóbarát, menüvel dolgozik s így a könyvtáros, míg a felhasználó önállóan kutat, ráér olyan munkákra, mint pl. a felhasználói igények vizsgálata, a szolgáltatások egyes jellemzőinek elemzése stb., s mindennek folytán ajánló és tájékoztató tevékenysége tökéletesedik. Az önállóan dolgozó felhasználó pedig olyan ismeretekre tesz szert, amelyek révén később, komplikáltabb rendszerek igénybevételekor pontosabb kérdéseket tud a gépnek feltenni.

A gateway rendszerek elterjedése egyrészt jobb költséggazdálkodást tesz lehetővé, másrészt megváltoztatja a jelszó /password/ titkosságával összefüggő problémákat is. Szó van róla, hogy a jö-

vőben az EasyNet által közvetített adatbázisok egyszerű hitelkártyával /mint amilyen pl. az American Express, a VISA vagy a MasterCard/ hozzáférhetők lesznek, igaz, nem minden ország részére. Pl. Olaszországnak ehhez még szerződést kell kötnie. Az EasyNetnek és a hasonló típusu gateway rendszereknek az a hátrányuk, hogy szimplifikálják a keresőnyelvet és ezzel csökkentik a lehetséges találatok számát és finomságát. Ezen kívül vagy csak bibliográfiai vagy csak teljes szövegű kiíratást tesznek lehetővé. Az EasyNet működtetői igyekeznek is ezeket a hiányosságokat kiküszöbölni.

A teljes szövegű adatbázisok hatása a könyvtárakra és a tájékoztató szolgálatra

Az a tájékoztató szolgálat, amely közvetlen összeköttetésben van az online adatbázisokkal, nagy előnyben van a többiekkel szemben, mert

- bármikor az információk széles skáláját nyújtó forrásokhoz nyulhat,

- hozzáfér a gyűjtőkörét nem érintő, mégis gyakran szükséges információkhoz,

- ezzel szolgáltatásait kiszélesíti, kiegészíti /nem beszélve arról, hogy a profil-információk gyakran egészen váratlan helyről, más tartalmu adatbázisból jönnek/.

A sok adatbázishoz való hozzáférés megváltoztatja a könyvtárak beszerzési politikáját. Ha a cikkek teljes szövege hozzáférhető, mérlegelhető, hogy kifizetődő-e a folyóiratot megrendelni. A teljes szövegű adatbázisok eddig felsorolt hasznán kívül az is előnyük, hogy feloldják a könyvtárosoknak azt a dilemmáját, hogy mindezt nem rendelhetnek meg s akkor mit válasszanak. Igaz, retrospektív irodalomkutatásra ezek az adatbázisok nem alkalmasak. A gateway rendszerű hozzáférés mindenképpen kiegészítendő a CD-ROM hozzáféréssel.

A felhasználók széles körű ellátása felhasználóbarát rendszerekkel Olaszországban ma még objektív nehézségekbe ütközik: ilyen pl. a már meglévő technológiák hiányos ismerete, a távközlési hálózat technikai hibái, az általános idegenkedés a számítógépes be rendezésektől és a bürokratikus nehézségek, amelyeket a szerződések megkötése során támasztanak. Az olasz könyvtárosokat intenzív

gyakorlati oktatásban kell részesíteni ahhoz, hogy idegenkedésük feloldódjon.

Susan Crawford, a Washington University School of Medicine könyvtárának igazgatója 1986-ban Brüsszelben a könyvtár szolgáltatásairól, 1988-ban Bolognában pedig az azóta megtett fejlődésről számolt be *Advances in Library Technology: The View From North America* címmel.

A könyvtárban a nyolcvanas évek közepén online integrált könyvtári rendszert hoztak létre. Mintegy 5 évi munkába került, amíg a könyvtári alapmunkák gépesítésétől eljutottak a tudományos információs rendszer kifejlesztéséhez.

1981-ben a könyvtár felvette a kapcsolatot 35 olyan intézménnyel, amelyekben a könyvtári munkák gépesítési foka olyan volt, hogy online elérhető katalógusok voltak létrehozhatók. Kezdetben a beszerzés adatait vitték számítógépre, ezt a leírást /rekordot/ géppel olvasható formátumban megőrizték, majd katalogizáláskor kiegészítették és így viszonylag teljes bibliográfiai leírás lett belőle. Ezt az adatbázist azután kiegészítették vezetési adatokkal /mint pl. személyzeti adatok, gazdasági adatok/, majd statisztikai adatok és a könyvtár működési adatai /pl. a kölcsönzés adatai/. Majd mindezeket úgy szervezték hálózattá, hogy megteremtették a kapcsolatot a helyi, a regionális és az országos hálózatokkal /pl. az OCLC-vel/. A könyvtár több mint 30 terminált kapcsolt az egyetemi orvosi számítógép központba és az egész egyetem területére kiterjedő számítógépes hálózatba, ezután a rendszert minden egyetemi polgárnak és klinikai kórháznak rendelkezésére bocsátotta.

Az említett könyvtári adatbázis - többek között - a Medline adatbázisnak azokat az adatait is tartalmazza, amelyek 2000 angol nyelvű folyóiratból valók, de kutathatók a Current Contents számítógépes adatai is a szerzők, a folyóirat, a címszavak alapján és a felhasználó az adatokat saját számítógépére felviheti. Ezeknek a szolgáltatásoknak olyan sikerük volt, hogy a könyvtár új épületet és berendezéseket kap, amelyek olyan szolgáltatások bevezetését jelentik majd, hogy az intézmény méltán nevezhető a jövő könyvtárának.

Az orvostudományi egyetem eddigi távközlési hálózata ui. kibővül. Eddig is voltak olyan un. mérnöki számítógépes munkaállomások, amelyek bonyolult grafikonokat állítottak elő vagy matema-

तिकai analiziseket készítettek vagy vannak röntgen munkaállomások, amelyeken olyan röntgenfelvételeket készítenek, amelyek alapján megbízható diagnózis állítható fel stb. De van és kibővül a könyvtári munkaállomás is, amely a maga adatait és a felsoroltak működését irányítani fogja.

A könyvtár mai géppel olvasható adatbázis rendszere a következőkből áll:

- a könyvtár saját állománya és 34 további könyvtár állománya online katalóguson,
- cím- és adattárak,
- statisztikai adatbank,
- számítógépes oktatóprogramok /pl. patológiai videokazetták saját irányításu tanuláshoz/,
- 300 könyvtáron kívüli adatbázis,
- helyi, nemzeti és nemzetközi számítógépes kapcsolat létesíthető, adatok és üzenetek küldhetők és kaphatók,
- megvalósítható az online vizsgáztatás.

S mindezek a szolgáltatások hozzáférhetők bármely, a rendszerbe tartozó kórházban vagy az egyetemhez tartozók hivatalában vagy lakásán.

Mindez megváltoztatta a könyvtár szervezetét. Az említett, 15 millió dollárba kerülő könyvtár a következő munkaállomásokat fogja működtetni:

- 50 számítógép laboratóriumot,
- közönségszolgálati munkaállomást,
- olvasóövezeti munkaállomást,
- személyzeti munkaállomást,

s mindezek beágyazódnak az egyetemi távközlési hálózatba.

A számítógépes laboratóriumok közvetlenül használhatók a kar oktatói és diákjai számára. A könyvtárosok bárkit megtanítanak a számítógépes technológia alkalmazására és az adatbázisok kezelésére. A közönségszolgálat azt jelenti, hogy a könyvtár oly módon nyit kaput a különböző információforrásokhoz, hogy az adatok már integrálva vannak, a felhasználó nem is tudja, hogy milyen és hány forrásból kapja meg az információkat. Például bemegy egy orvos, aki az idegrendszer felépítéséről szeretne információkat, irodalmat kapni. A könyvtár egyik munkaállomásán a több millió cikkből azokat kapja meg, amelyek éppen témájába vágnek. Ha azonban két-

ségei vannak vagy ismereteit meg akarja osztani, az információhálózatán át fel is hívhatja kollégáit, vagy üzenetet hagyhat a számukra. Ha az említett felhasználó számára az adatok mind összegyűltek, ezeket külön betáplálják a számítógépbe s a felhasználó ezeket saját számítógépére felveheti.

Megtanítják olyan szoftver alkalmazására is, amely segítségével ő maga grafikonokat, illusztrációkat is készíthet. Ha irni akar, a számítógép kiírja a szöveget s ezt megjelentetés előtt megküldheti kollégáinak a gépi posta segítségével, hogy tegyék meg megjegyzéseiket. Végül a lézer-printer minőségi kéziratot állít elő. Mindezek a szolgáltatások a könyvtár nyolc emeletén elhelyezkedő munkaállomásain a közeljövőben megvalósulnak.

A másik fontos ujtás a helyi távközlési hálózat megteremtése lesz, amely az egyetemi campuson levő számítógépeket kapcsolja majd egymáshoz és a külvilághoz.

Az orvosegyetem, a kórházi rész és a kutatóközpont számítógépeit hagyományos kábel,

- a teljes campus /6,5 km²/ számítógépeit mikrohullámu összeköttetés,

- a campuson kívüli kórházakat pedig műholdak kapcsolják össze a számítógépes központtal.

Minden számítógép kapcsolatban lesz egymással, sőt a személyi tulajdonban levő számítógépekkel is, úgy, hogy adatokat cserélhetnek, saját számítógépükbe táplálhatnak, beszélőkapcsolatba kerülhetnek bárkivel, végül bármelyik számítógép bármikor kapcsolatba kerülhet a könyvtárral.

A készülékek 1988 őszén már a helyükön voltak, a teljes rendszer működtetését 1989 májusára tervezték.

A működő rendszer lehetővé teszi majd

- a döntéselőkészítést,
- az adatok kombinálását és ismétlését, hogy a hallgatók számára jobb memorizálást lehetővé tegyék,
- lehetővé teszi a szövegbe ágyazott gondolatok asszociálását, azaz a mesterséges intelligencia felhasználását,
- képek, ábrák jó minőségű megjelenítését /pl. a már említett röntgenfelvételekét mindenki számára/.

A könyvtár mindemellett megtartja klasszikus tevékenységeit, mint pl. a folyóiratok beszerzését, a kölcsönzést, a felhasználók segítségét stb.

Amikor a gépi üzenetváltás megvalósul, a felhasználónak nem kell a könyvtárba lépnie.

Hogyan hat majd ez a változás a könyvtárra? A könyvtár dolgozói bizonyára ugyanazt fogják átélni, amit a könyvtár vezetője már évek óta, a szervezés során átélt, amikor a könyvtári munka intellektuális tartalmi munkájáról át kellett térnie egy kifinomult technika megismerésére és az ezzel összefüggő irányító munkára. Ez a munka is izgalmas és nem kevésbé intellektuális, de az is biztos, hogy átmeneti időszakokban nem könnyű dolgozni.

Norman Desmarais: The librarian's CD-ROM
handbook. London: Meckler, 1989.
CD-ROM kézikönyv könyvtárosoknak

Egy igen fiatal, de máris új távlatokat kínáló információs technológia kézikönyvét veszi kézbe ezzel a kötettel az olvasó. A kötet részletesen eligazít a CD-ROM használatához szükséges hardverrel kapcsolatos követelményekről és megismerteti az olvasót a CD-ROM termékek kiválasztásának szempontjaival. A választás fontos kérdése a használni kívánt adatbázis, illetve adatbázisok köre /egy-egy CD-ROM termék gyakran adatbázisok kombinációját jelenti/ és a megfelelő információvisszakeresési szoftver. Ez utóbbi is sokféle lehet, többek között kínálhat menü-rendszerű vagy parancsnyelven alapuló hozzáférést. Fontos szempont lehet az is, hogy tartalmaz-e a lemez a használatát bemutató oktatóprogramot. Egy egész fejezet szentel a szerző a menedzsment kérdéseinek, így kitér a CD-ROM bevezetésének a többi információszolgáltatási formára gyakorolt hatására is.

A könyv második fele a CD-ROM-on található adatbázisok és alkalmazási lehetőségeik ismertetése. A nagy számú és az adatbázisokat sokféleképpen variáló orvosi CD-ROM termék mellett különösen a Dissertation Abstracts International és a Comprehensive Dissertation Index tarthat számot érdeklődésre. A könyvtárosok figyelmét joggal felkeltheti az Ulrich's Plus, az ismert periodika-bibliográfia CD-ROM változata, amely hamarosan versenytársat kap az EBSCO cég hasonló adatbázisának formájában.

A kötetet irodalomjegyzék és részletes tárgymutató teszi teljessé.

/Koltay Tibor/

The world's great libraries = Economist,
1990, 313, 7634-7635, 55-63.

A világ nagy könyvtárai

Franciaország nemzeti könyvtára, a Bibliothèque Nationale új épülete 1995-ben nyílik meg. A könyvtár tervezésére nemzetközi pályázatot irtak ki, amelyre 244 elképzelés érkezett be arról, hogy mi a modern könyvtár, és hogy hogyan kell egy modern könyvtárnak kinéznie.

A pályázat nyertese, Dominique Perrault szerint mágikus hely, ahol a nyitott, könyvet formázó négy tárolótorony üvegfalán játszik a fény, s melyhez a szemlélődést szolgáló kert csatlakozik. Van aki szórakoztató központnak képzei az új épületet, ahol a könyveket robotok keresik elő.

A modern könyvtáros szeretné, ha könyvtára sok-sok funkciót tölthetne be: az információ és tudás kimerítő tárháza volna, egyúttal szórakozóhely is /videovetítések a gyerekeknek/, nem feledkezve meg a szociális funkcióról /AIDS-ellenes brossurák, pihenőhelyek a csavargóknak/ és a mágikus szerepről sem, hiszen itt fedezik fel az olvasást a gyermekek és itt derülhet fény a tudósok által oly régen keresett igazságokra.

Minderről úgy álmodoznák, hogy közben a 70-es és a 80-as években csökkent a könyvtárak költségvetése, az épületek gyakran igen rossz állapotban vannak, a könyvek szétesnek és mindezeneken túl az információ áradata azzal fenyeget, hogy elsöpri a minuciózus könyvtárosi munkát, a katalógusokat. Az arra való indíttatás, hogy minél többet tároljunk a nemzet emlékezetéből és a világ tudásanyagából, ma is erős. Egyre nehezebb viszont könyvtárakat fenntartani.

A könyvtárak rendeltetése kettős: meg kell őrizniük a multban felhalmozódott bölcsességet és információt kell gyűjteniük a jelenből. Mindkettő végtelen. Annyira végtelen, hogy gyakran nem is igen törődnek vele. A Szovjetunió, Kína és sok harmadik világbeli ország hatóságai bűnös módon elhanyagolják a könyvtárakat. A moszkvai Lenin Könyvtár - vélhetőleg a világ legnagyobb könyvtára, amelyről azonban biztosat senki nem tud - könyvraktára kettéhasadt egy új metróvonal építése következtében. Leningrádban négy könyvtár, legutóbb az Akadémia könyvtára ment tönkre tűz és árvíz követke-

tében. A Puskin Házban, a XIX. századi orosz írók és költők kéz-
iratainak és könyveinek legfőbb tárházában negyven alkalommal tör-
tek el a forróvizcsövek 1986 és 1987 között.

A régi állományok pusztulása is jellemző sok könyvtárban.
A washingtoni Kongresszusi Könyvtár /Library of Congress/ 13 mil-
liós állományából 77.000 kerül évente a veszélyeztetett kategóriá-
ba. Párizsban a Bibliotheque Nationale 600.000 könyve vár azonnali
kezelésre és a British Library hátraléka 1,6 millió sürgős eset.

A könyvek kezelésének hagyományos módjai igen drágák, köteten-
ként 200 dollárra rugnak. A British Library olyan módszert szeret-
ne találni, amellyel kb. 8 dollár költséggel lehet ezt elvégezni,
évi 100-200 ezer kötetet kezelve így. A Library of Congress egy
savtalanító laboratóriumot épít, amely 1990-re tervezett megnyitá-
sa után évi egymillió kötetet kezelhetne. Így is várhatóan 25 évet
venne igénybe a lemaradások behozása.

Alternatív megoldás lehet a mikrofilmezés. Senki sem tudja
azonban, meddig állnak ellent az időnek a mikrofilmek. Optimista
elképzelések szerint ez elérheti a 200 évet, ami talán elég lesz
ahhoz, hogy valamilyen más hordozóra, pl. optikai lemezekre vigyék
az anyagot.

De egyáltalán: meg kell-e őrizni mindent?

A bibliometria tudománya megpróbálja meghatározni, mi kerüljön
a könyvtárak polcaira az elkövetkezendő években, figyelembe véve a
tárolótér és az anyagi források végességét. A híresztelésekkel
szemben ugyanis a nyomtatott szó messze nem halott. 1987-ben Nagy-
Britanniában 51.000, Franciaországban 30.424, az NSZK-ban 63.724
új könyv /cim/ jelent meg. Bár egyes szakterületeken /kémia, fizi-
ka/ stagnál a publikációs tevékenység, a biotechnológia vagy a
számítástechnika területén gombamódra szaporodnak a könyvek.

Helyhiány pedig mindenütt van /szükség volna pedig arra, hogy
a gyűjtemények egy fedél alá kerüljenek, ahelyett, hogy város-
szerte szétszórt raktárakban hevernének/. Mindez két nagy könyv-
tári tervet inspirált: a Bibliotheque Nationale /BN/ és az új
British Library /BL/ építésének tervét.

Az új könyvtárak méretei óriásiak. A BN 15 millió könyvnek és
15 mérföldnyi folyóiratpolcnak fog helyet adni. Az eddigi 10-11
milliós állományt és az évi mintegy százezres gyarapodást figye-

lembe véve azonban hamarosan ismét külvárosi raktárakat kell majd építeni. A BL helyzete még rosszabb: 160 mérföldnyi polcot és hatalmas földalatti raktárakat terveztek, de a már meglévő 18 millió könyv, 130 millió egyéb dokumentum, és a 2000. év körül már várhatóan évi százezres gyarapodás azt jelenti, hogy az új könyvtár 1993-as megnyitását követően tíz év alatt ismét telítve lesz.

A "bűnös" mindkét országban a köteleespéldány-szolgáltatást előíró jogszabály. Az új könyvek egy-egy példányának bekérése Franciaországban már 1537-ben, Angliában 1662-ben felmerült és a múlt századtól kezdve teljesen meg is valósult.

A BN csak köteleespéldányból 30.000, a BL 62.800 kötetet kap évente. Ezek pusztá elhelyezése és katalogizálása is 50 fontba kerül kötetenként a British Librarynek és az éves tárolás költsége is 1 font. Ma, amikor pénznek és tárolótérnek egyaránt szűkében vannak a könyvtárak, eljött annak az ideje, hogy szelektáljanak. Ezt persze könnyebb mondani, mint megtenni. A könyvtár, természeténél fogva, mindent magába fogad. Ráadásul nem lehet tudni, mi lesz hasznos a jövő tudósai számára. A válogatásra tett bátortalan kísérletek mellett a BL most olyan köteleespéldány-szabályozást szeretne, amely az elektronikus hordozókon - optikai lemezeken, CD-n - tárolt adatokra is vonatkozik. A tudósok növekvő mértékben fognak egymással kommunikálni közvetlenül a képernyő útján, lerövidítve a várakozási időt, amíg közleményeik a hagyományos módon megjelennek. Az olyan gyorsan változó területeken, mint a biotechnológia, hamarosan egyáltalán nem lesz szükség cikkek vagy könyvek publikálására. A szakemberek mindent megtudnak a számítógép segítségével, az érdeklődő közönség számára pedig a könyvtáraknak kell megszerezniük a hasznosítható információt. Ha a könyvtárak mindent felölelő információforrások kívánnak lenni, élniük kell a számítógépek adta lehetőségekkel. A könyvtárak ma még nem igazán tudnak mit kezdeni az elektronikus médiumok közvetítette áradattal.

A mennyiségre jellemző, hogy pl. 1988-ban New York közművelődési könyvtára a New York Public Library 400.000 videokazettát kölcsönzött.

Az olvasóknak az igénye, hogy a képernyőn lássanak és olvaszanak dokumentumokat, egyre nő, de a könyvtárosok még nem szoktak hozzá ehhez a divathoz. Világuk még mindig a könyvek világa. Azt

mondják - egyébként helyesen - hogy a video csak azért van a könyvtárban, hogy segítségével odacsalogassák a tizenéveseket. Nehéz elfogadni, hogy az optikai lemezeken található komoly műveket a képernyőn lehet olvasni a könyvtárban, de ez otthon is lehetséges, anélkül, hogy könyvtárba kellene menni.

A könyvtárosok a számítógépet általában csak egyes nehéz munkafolyamatok elvégzésére használják, nem vált viszont a könyvtár lényegi részévé. A számítógépesítést elsősorban a katalogizálás és a visszakeresés területén vezették be. Ezeken a területeken viszont igen eredményesen használják. A BL Általános Katalógusa /General Catalogue/, amelyet először 1905-ben adtak ki és amelynek előállítása 150 évet vett igénybe. Aktualizálni csak aprólékos munkával, ollóval és csirizzel lehet. Hogy 2.223 kötetét végignézzük, öt évig kellene emelgetnünk a nehéz köteteket. A General Catalogue egydimenziós: a polcot utánozza, egy könyvet két másik közé helyez.

A számítógépes katalógusok ellenben többdimenziósak, egy-egy könyvet számtalan reláció és osztályozás szerint is elhelyeznek. Végtelenségig és egyszerűen aktualizálhatók és kiegészíthetők, a tételek pillanatok alatt elérhetők.

Ilyen a XVIII. századi Rövid Címek Katalógusa /Eighteenth Century Short Title Catalogue/, amely 190.000 könyv, brossura és egyéb nyomtatvány adatait tartalmazza a brit könyvtárak mellett az amerikai könyvtárak állománya alapján.

Hongkongban még ambiciózusabb katalógus készül 1983 óta, 6000 kínai gyógynövény alapú gyógyszer adataival.

A többi katalógus is követi lassan ezt a fejlődést. A BL már lemezre vitte az 1950 óta megjelent brit publikációkat és a Science Reference Service /Tudományos Információs Szolgálat/ kurrens katalógusát, amely 200.000 tételével a világon a legnagyobb a maga nemében. Az egész General Catalogue is lemezre fog kerülni és a könyvtár kapcsolatban lesz a külföldi számítógépes katalógusokkal.

Párizsban az új BN a kutatási számítógépes hálózat központja lesz, egyetlen katalógusba fogva össze Franciaország egyetemi könyvtárait, és kapcsolódni fog egyéb európai könyvtári rendszerekhez is. A New York Public Library-ban a cédula-katalógusokat már 1972-ben befagyasztották és az azóta kapott anyagokat számítógéppel katalogizálják. Idővel az összes amerikai bibliográfiai há-

lőzat összekapcsolódhat és bárki elérheti majd számítógépével ezek adatait.

Éppen ez okozza a kétségeket és sértődöttséget a könyvtárosok körében. A könyvtárosok sokáig a kutatók papjai voltak. Sok országban ma is ezt a szerepet töltik be, például Kínában vagy Indiában, ahol zárt birodalmuk kulcsait őrzik, vagy Egyiptom nemzeti könyvtárában, ahol a könyvtár őre kelletlenül vesz le egy-egy könyvet a polcra, akár csak egy fűszeres a boltjában. A számítógépek valaha a tájékoztató szoba egy sarkában álltak és csak a könyvtáros, a hivatásos információterjesztő kezelte őket. Ma a New York Public Library-ban 8 számítógép - mindegyik külön nyomtatóval - áll az olvasók rendelkezésére. A nyomtatott katalógusoknak és referátumoknak nincs varázsa számukra: minél többet ülnek a képernyő előtt és minél több új anyag kerül be közvetlenül a számítógépes katalógusba, annál kevésbé biznak a nyomtatott listákban. Ha már a számítógépek és az akár 10.000 oldalt tárolni képes lemezek rendelkezésre állnak, csak egy lépést kell megtenni, hogy egész könyveket tegyünk képernyőn hozzáférhetővé. A Library of Congress végzett is ilyen irányú kísérleteket, még hozzá eredményesen.

Az ismeretek gyűjtése és osztályozása mindig is költséges dolog volt. A nagy könyvtárak finanszírozása ma legfőképpen a kormányzatok dolga.

A költségek igen jelentősek. Az új BN felépítése 5-7 milliárd frankba /0,8-1,1 milliárd dollárba/ fog kerülni, de nemcsak ezek az óriási tervek kerülnek sokba. A Library of Congress, a maga 5.000 fős alkalmazotti gárdájával, több mint 250 millió dolláros költségvetésből gazdálkodik.

Az állami támogatáson kívül a könyvtárak több uton is igyekeznek pénzhez jutni. A British Library akciót indított, amelynek keretében bárki "örökbe fogadhat" egy-egy könyvet 200 font befizetése ellenében. A könyvbarát nevét azután a restaurált könyvbe írják.

Itt felvetődik egy régi dilemma: kérjenek-e pénzt a könyvtárak használatáért? A nemzeti könyvtárak és a nyilvános kölcsönkönyvtárak XIX. századi megalapításukkor ingyenes használatra épültek, ami alapvetően arra alapozódott, hogy a könyvtáros nem tesz mást, mint odaadja az olvasónak a könyvet. Századunk 60-as éveitől kezd-

ve a könyvtárosok sokkal több érdeklődést kezdtek mutatni a könyvtárhasználók iránt, aktívabbá váltak, s ez egyúttal az olvasónak fogyasztóvá, fizető használóvá válását is magával hozta.

Az ingyenesség elve ma is szent. A gyakorlatban azonban kissé kikezdte az idő.

A brit kormány javaslatai például arra biztatják a nyilvános kölcsönkönyvtárakat, hogy térítés mellett adják olvasóiknak a lemezeket, hangszalagokat és más nem-nyomtatott anyagokat, vagy számítógépes szolgáltatásaikat. A BL Dokumentumellátó Központjának /British Library Document Supply Centre/ szolgáltatásai pedig közismerten pénzbe kerülnek, így a központ évi 10 millió fontos bevételt könyvelhet el. A British Library új épületbe költözése felvetette az ingyenesség elvetésének kérdését, de erről még nem született végleges döntés. Az új olvasóterem egyébként 350.000 olvasót fogadhat majd évente.

Milyen lesz a XXI. század könyvtára? A BL koncepciója az, hogy ne átfogó állományt építsenek fel, hanem biztosítsák "a tudáshoz való átfogó hozzáférést" és az információ gyors szolgáltatását. A BN az elképzelések szerint "egész nap nyitvatartó nagy üzlet" kell, hogy legyen. Van olyan elképzelés is, amely nem az információ szolgáltatását, hanem a szelekciót helyezi előtérbe. Ugyis reménytelen mindent összegyűjteni, az érték alapján kellene válogatni, függetlenül attól, hogy könyvről, lemezről, vagy hangszalagról van-e szó.

Sokak számára ez a cenzurára emlékeztet, vagy a tudás "papjainak" korát idézi. Ami a tudósok számára érték, nem biztos, hogy az utca embere számára is az. Ebben megint segíthet a számítógép: a puszta "információ" szállítói a telefontársaságok, teljesen számítógépesített tény-raktárak lesznek és a könyvtárak elsődleges funkciójuk betöltésének szentelhetik magukat, azaz közszemlére tehetik az ismereteket és elláthatják vele olvasóikat. Ez az, amit a muzeumok és galériák tesznek a maguk területén eklektikus és demokratikus módon. Szelekció persze ott is van, ami úgy tűnik, senkinek sem okoz problémát.

A könyvtárak építőik és szponzoraik szemében távolról sem porosak, élő szervezeteknek tekintik őket. A British Library építész, akit sokat bíráltak azért, mert nem érti a könyvtár lényegét, munkáját középkori katedrálishoz hasonlítja, amelynek építése sohasem fejeződik be.

/Koltay Tibor/

1989. december 7-én az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtárban tapasztalatcsere látogatást tett 15, a szociális területen dolgozó könyvtáros kolléga. A találkozás során az OIK munkatársai bemutatták az intézet fontosabb szolgáltatásait, valamint sor került számítógépes bemutatóra is.

...

Az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár 1989 januárjában 18 fővel indított könyvtárkezelői tanfolyamának írásbeli és szóbeli vizsgáira december 11-12-én került sor. A vizsgázókhoz néhány, külső tanfolyamra járt, pótvizsgára kényszerült hallgató is csatlakozott. Az írásbeli vizsgán az OIK hallgatói közül 15 fő vett részt, akik közül ketten nem feleltek meg a vizsgakövetelményeknek. A szóbeli vizsgán megjelent hallgatók valamennyien sikeres vizsgát tettek. Két kiválóan megfelelt vizsgázó volt: Fodor Éva és Télessyné Fóris Kornélia, mindketten az OIK munkatársai.

In memoriam EGRY TAMÁSNE

1989. november 7-én, életének 61. évében, hosszan tartó, súlyos betegség után elhunyt EGRY TAMÁSNE sz. KERÉNYI ÉVA, az Országos Orvostudományi Információs Intézet nyugdíjas munkatársa, aki korábban több mint egy évtizedig volt az intézet könyvtárának vezetője.

1961-től haláláig dolgozott az intézetben, először adminisztrátori, majd főkönyvtárosi és könyvtárvezetői beosztásban. 1983-ban vonult nyugdíjba. A csaknem harminc év alatt, amíg a hálózati központ munkatársa volt, könyvtáros generációk nőttek fel a segítségével. A fiatal kollégákat különösen szívesen tanította a szakma ismeretére, az olvasókkal való kapcsolatteremtésre. Hosszu évekig oktatott az OIK könyvtárosképző szaktanfolyamain. Különösen jó kapcsolata volt a hálózat könyvtárosaival. Segítőkézségét mindenki becsülte, kedves egyéniségét mindenki szerette, aki csak az OIK könyvtárához fordult, akár olvasóként, akár kollégaként. Nagyon súlyos betegként, életének utolsó időszakában is dolgozott. Halálával nagy veszteség érte az egész orvosi könyvtárosi társadalmat.

SZERZŐI ÚTMUTATÓ

Közlésre gépelt, vagy számítógép nyomtatóján kiíratott szöveget fogadunk el.

A gépelt szöveget fehér A/4-es lapra, egyoldalas gépeléssel, kettes sortávolsággal, jól olvashatóan, egy oldalra 30 sort írva, soronként 60 leütéssel készítsük el.

A számítógépes szöveg jól olvasható legyen, balról és jobbról legalább 2-2 cm margóval.

Az esetleges kézzel beírt javítások legyenek egyértelműek.

Az első oldalra kerül a nagybetűs írással és aláhúzással kiemelt, rövid cím. Az utibeszámolókról, tanulmányutakról tudósító írások címében lehetőleg a tanulmányozott témát /témák egyikét/ jelöljék meg, a tanulmányuti jellegre az alcimben utaljanak.

Az alcimet kisbetűvel, zárójelbe téve, aláhúzás nélkül írjuk. A cím /alcím/ alá kerül a szerző neve, a vezetéknev csupa nagybetűvel, a keresztnév nagy kezdőbetűvel írva.

A következő sorba kerül a szerző munkahelyének megnevezése, alatta a munkahely székhelyének megjelölésével.

A táblázatokot külön oldalra gépeljük, a szövegben ceruzával jelölve körülbelüli helyüket. A táblázatot sorszámozzuk és elnevezését is kiírjuk: pl. "3. táblázat: A talált gyakorisági adatok".

Az ábrák elhelyezését ugyancsak ceruzával kell jelölni. Jellegtől függően címmel is elláthatjuk őket. Közölni csak kontrasztos, fekete-fehér illusztrációkat tudunk.

A szöveg után következik az irodalomjegyzék: "Irodalom" felirat után. A felhasznált irodalmat a szerzők betűrendjében, vagy ha a szövegben hivatkoztunk rájuk, a hivatkozások sorrendjében számozva soroljuk fel. A szövegben az irodalomra kerek zárójelbe tett számmal hivatkozunk.

Háromnál nem több hivatkozás esetén lábjegyzetben adható meg az irodalom.

A szerzői és a címadatokon kívül könyvre való hivatkozás esetében a kiadó nevét, a megjelenés helyét és idejét, valamint az oldalszámot; folyóiratcikk esetében pedig a forrás folyóirat megnevezését, a megjelenés évét, a folyóirat évfolyam /kötet/-számát, a füzetszámot és az oldalszámot /től-ig/ kérjük megadni.

A kéziratokat stilusszerkesztő nézi át. Az esetleges tartalmi jellegű, nagyobb javításokat a szerzőkkel egyeztetjük.

A szerkesztőség gondoskodik a cikkek angol nyelvű összefoglalóinak elkészítéséről, de örömmel veszi, ha a cikkben tárgyalt problémát, módszereket, fő megállapításokat és következtetéseket tartalmazó 10-30 soros magyar nyelvű összefoglalót küldenek. Ugyancsak szívesen elfogadjuk angolul jól tudó szerzőinktől a fordítást is, ez esetben célszerű beküldeni a magyar nyelvű változatot is.

A cikkekért fizetett honoráriumról a szerkesztőség ad tájékoztatást. A kézírathoz mellékelte levélben adják meg személyi számukat, beosztásukat és nyilatkozzanak arról, hogy az adott cikk először kerül közlésre. Másodlagos közlés esetén kérjük, előbb keresék meg a szerkesztőséget.

Ára: 60.- Pt